Barneveld

Barneveld in Beeld

Ruimtelijke Atlas en Welstandsnota

Barneveld

Barneveld in Beeld

Ruimtelijke atlas en Welstandsnota

28 maart 2012
Projectnummer 2703

SVP
architectuur en stedenbouw

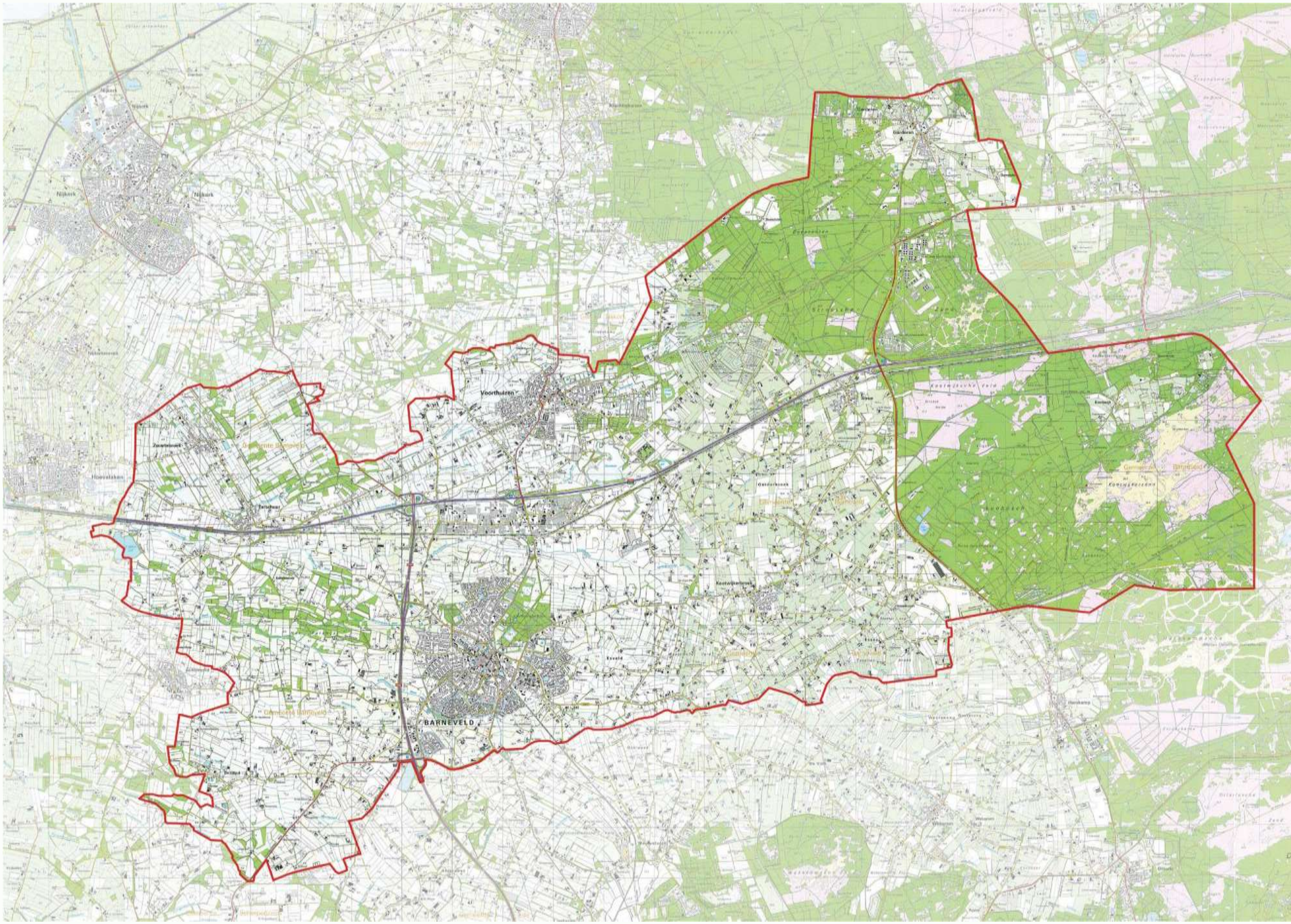
Nijkerk
Voorthuizen
Zwartebroek
Hoevelaken
Terschuur
Garderen
Stroe
Oldebroek
Kootwijkerbroek
Emst
Harskamp
BARNEVELD

Voorwoord

Naar een nieuw welstandsbeleid

Voor u ligt de gecombineerde Ruimtelijke Atlas en Welstandsnota van de gemeente Barneveld. Ze dient als vervanging van de bestaande welstandsnota, die als te knellend en betuttelend werd ervaren. Daarvoor in de plaats komt een globaler welstandsbeleid op basis van een welstandskaart. De eerder door de gemeente vastgestelde Sneltoetscriteria blijven uiteraard gewoon van kracht. Deze zijn nu ook opgenomen in de Welstandsnota

De Ruimtelijke Atlas is een verhaal in kaartbeelden van de gemeente Barneveld en haar kernen Barneveld, Voorthuizen, Kootwijkerbroek, Garderen, Stroe, Zwartebroek/Terschuur, De Glind en Kootwijk. De atlas sluit aan op de Structuurvisie Buitengebied 2011 en de Structuurvisie Kernen Barneveld 2022 en bouwt hier op voort. De atlas is nodig om de welstandskaart te kunnen tekenen. De nieuwe Welstandsnota wordt dus meer dan voorheen gebaseerd op de ruimtelijke opbouw van de gemeente en haar verschillende kernen. In de atlas wordt de gemeente in de vorm van kaarten in beeld gebracht. De welstandskaart is een specifieke uitwerking van de atlas voor het welstandsbeleid.

Ruimtelijke Atlas en Welstandsnota bieden samen een ruimtelijk kader, waar een stadsbouwmeester maar ook stedenbouwkundige(n), architecten en andere ontwerpers en adviseurs zich op kunnen baseren. Op deze manier fungeert de atlas als een soort raamwerk voor het ruimtelijk beleid en de welstandskaart als een overzichtelijk toetsinstrument.

Ruimtelijke Atlas

De atlas is niet bedoeld om te bepalen hoe het nu verder moet met de gemeente Barneveld. Daarvoor zijn de beide structuurvisies vastgesteld. De atlas laat zien vanuit welke landschappelijke en stedenbouwkundige kwaliteiten aan de toekomst gewerkt kan worden. Daarvoor wordt eerst een abstract kaartbeeld van het gehele gemeentelijk grondgebied gemaakt. Deze kaart bestaat uit drie lagen: de landschappelijke vlakken, de infrastructurele lijnen en de verschillende nederzettingen. Vervolgens wordt voor elk van de negen kernen een globaal structuurbeeld geschetst dat ook weer bestaat uit vlakken, lijnen en punten. Dat zijn achtereenvolgens de buurten/blokken, wegen/pleinen en bijzondere gebouwen/oriëntatiepunten. Deze kaarten bij elkaar vormen het ruimtelijk kader en zijn nodig als ondergrond voor de welstandskaart. Daarmee corresponderend wordt het welstandsbeleid geformuleerd, uitgaande van de eerder door SVP ontwikkelde systematiek.

Uit de atlas kunnen desgewenst tal van kaarten worden afgeleid, bijvoorbeeld een structuurkaart als onderdeel van een structuurvisie, een ontwikkelingenkaart met alle plannen in voorbereiding, een functiekaart voor de gehele gemeente, een cultuurhistorische kaart als onderdeel van het monumentenbeleid, een reclamebeleidkaart voor zichtlocaties en als eerste de welstandskaart als vervanger van de welstandsnota. Het was deze laatste vraag, die de aanleiding vormde voor de Ruimtelijke Atlas.

Welstandskaart

Een welstandskaart is het meest eenvoudige middel om het welstandsbeleid vorm te geven: een overzicht waar wel en waar geen welstandsbeleid van toepassing is. De keuze hiervoor wordt gemotiveerd vanuit het ruimtelijk kader en andere kwaliteiten, die in de Ruimtelijke Atlas worden genoemd. Tijdrovende gebiedsbeschrijvingen zijn niet meer nodig, het welstandsbeleid krijgt een algemene onderbouwing op structuurniveau. Welstand wordt op deze manier een kwestie van keuzes op hoofdlijnen als onderdeel van het ruimtelijk beleid. Dat is ook wat de gemeente Barneveld voor ogen staat: transparantie voor de burger en minder bureaucratische rompslomp.

Ruimtelijke Atlas

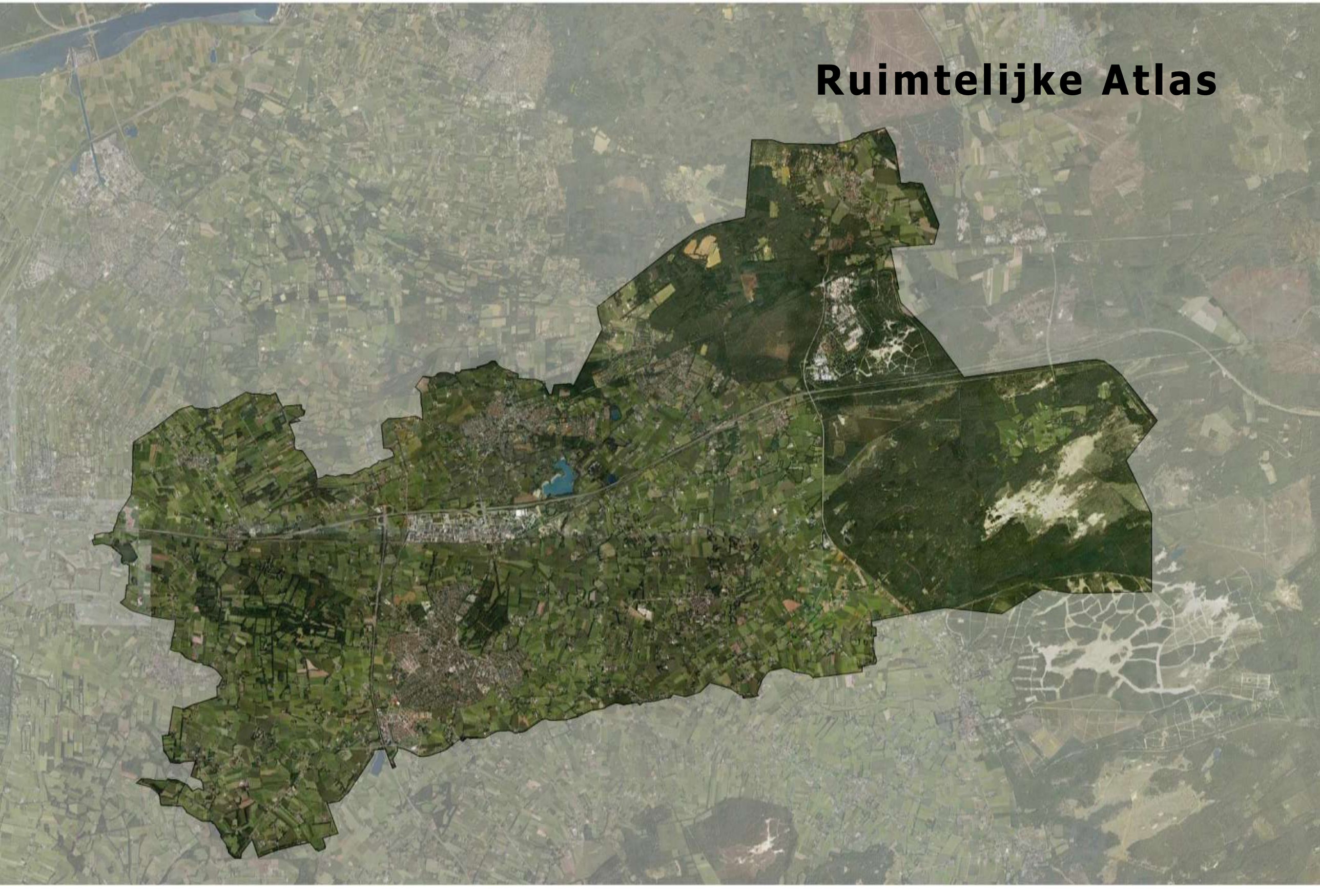

Inhoud Ruimtelijke Atlas

Karakteristiek van de gemeente **11**
Ligging en begrenzing 11
Verstedelijking 11
Identiteit 11
Lokale trots 11

Historie in kaarten **15**
Organische groei 15
Eerste topografische kaart uit 1850 15
De kaart uit omstreeks 1900 15
De laatste topografische kaart uit 2000 15
De Google luchtfoto nu 15

Landschappelijke vlakken **17**
Kampenlandschap 17
Veenontginningslandschap 17
Heide- en broekontginningen 17
Bos- en heidelandschap 17
Beken 19
Landschappelijke laag 19

Infrastructurele lijnen **21**
Wegen 21
Spoorlijnen 21
Infrastructurele laag 21

Het nederzettingenpatroon **23**
Verstedelijkte dorpen 23
Landelijke dorpen 23
Buurtschappen 23
Suburbane functies 23
Bebouwingslaag 23

Ontwikkelingen **25**
Nieuwe woon- en werkgebieden 25
Structuurvisie Buitengebied Barneveld 2011 25
Structuurvisie Kernen Barneveld 2022 27

De nederzettingen nu en straks **29**
Inzoomen 29
Barneveld 30
Voorthuizen 32
Kootwijkerbroek 33
Garderen 34
Stroe 35
Zwartebroek 36
Terschuur 37
De Glind 38
Kootwijk 39
Harselaar 41

Ruimtelijk raamwerk **43**
Drie lagen 43
Vlakken 43
Lijnen 43
Punten 43
Ontwikkelingstendens 43

KOOTWIJK, Nieuw Millingerwg

KOOTWIJK, Ned. Herv. Kerk

Barneveld, Thorbeckelaan

KOOTWIJKERBROEK, Gereformeerde Kerk

Gemeente Hogeslag

Barneveld, Eerste met v. Hogendorplaan

Barneveld Veeloostlaan

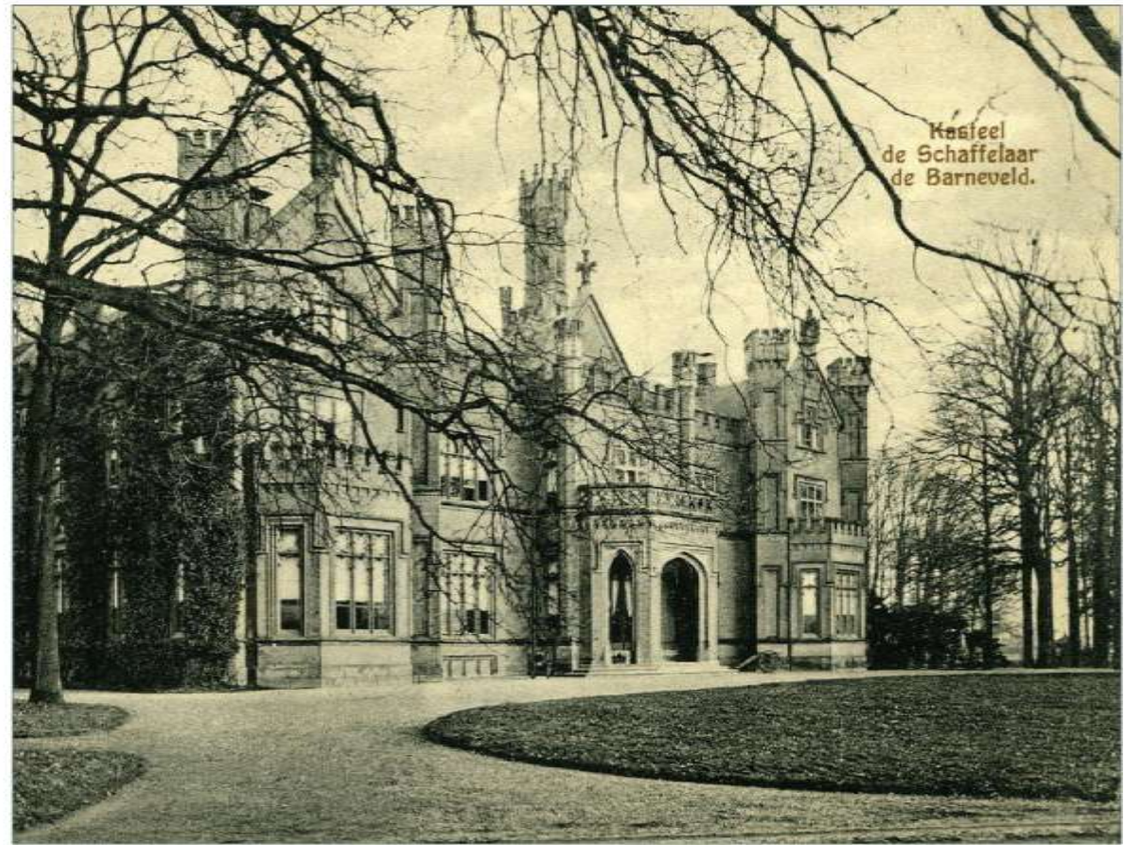
Kasteel
de Schaffelaar
de Barneveld.

Vijver Ned. Herv. Pastorie, Kootwijkerbroek

Karakteristiek van de gemeente

Ligging en begrenzing

De gemeente Barneveld ligt in het noordwestelijke deel van de provincie Gelderland. De gemeente heeft in oostwest richting een langgerekte vorm. De westkant grenst aan de uitlopers van de Randstad en de oostkant aan de Hoge Veluwe. De gemeente vormt één van de overgangen tussen het verstedelijkte deel van ons land en haar grootste natuurgebied. Ook zelf kent ze zowel compact bebouwde kernen als vrijwel onbebouwde landschappen.

Barneveld grenst in het noorden aan de gemeentes Nijkerk, Putten en Ermelo, in het oosten aan de gemeente Apeldoorn, in het zuiden aan de gemeentes Ede, Renswoude, Scherpenzeel en Woudenberg en in het westen aan de gemeentes Leusden en Amersfoort. De grote verschillen tussen de gemeenten rondom onderstrepen de specifieke plek van Barneveld op de overgang van stad naar landschap, van cultuur naar natuur.

Verstedelijking

De gemeente wordt gekenmerkt door een hoge concentratie aan varkens- en pluimveehouderijen. Barneveld huisvest het grootste aantal kippen in Nederland en is synoniem met de productie van eieren. Toch is Barneveld steeds minder een agrarische gemeente. Recreatie en bedrijvigheid bepalen steeds meer de economische ontwikkeling. Naast de van oudsher bestaande dorpen ontstaan dan ook vakantieparken en bedrijventerreinen als nieuwe vormen van verstedelijking. Verschillende kernen zijn de afgelopen jaren uitgebreid met nieuwe woonwijken en deze groei gaat nog steeds door.

Identiteit

In deze atlas kijken we naar de Barneveld als ruimtelijk geheel van dorpen en landschappen maar hoe ziet de gemeente zichzelf? Dat zouden we natuurlijk aan deze en gene kunnen vragen maar er zijn ook andere methoden. Een goede manier om hier achter te komen is het bekijken van de ansichtkaarten die in de gemeente werden en worden verkocht. Rudy Fuchs heeft dat ooit voor de stad Brugge gedaan en kwam tot de conclusie: ‘prentbriefkaarten drukken een collectief idee van pittoreske schoonheid uit – en drukken uit, op een wat dubbelzinnige manier, hoe (in ons geval) de gemeente Barneveld wil dat ze gezien wordt, hoe zij zichzelf ziet als Daarom begint deze ruimtelijke atlas met een keuze uit de ansichtkaarten die in de gemeente zijn en worden verkocht. En ook al zijn ze soms clichématig, ze brengen de gewenste werkelijkheid soms in een zeer gecondenseerde vorm tot uitdrukking.

Lokale trots

Net zoals elders hangen ansichtkaarten samen met zowel lokale trots als recreatieve waarde. Vroeger bleef men dichtbij huis en was een nieuw station of winkelcentrum al een bezienswaardigheid. Vakantie was heel vaak het op bezoek gaan of logeren bij familie en dan was een groet uit bijvoorbeeld Voorthuizen of Stroe geheel op haar plaats, net als een dagtocht naar Barneveld. Elke kern had daarom haar eigen collectie ansichtkaarten, vaak verkrijgbaar bij de lokale kruidenier of sigarenhandelaar. Tegenwoordig is er meer voor nodig om op een ansichtkaart terecht te komen. Er moet worden geconcurreerd met verre oorden en bijzondere plekken.

Barneveld Kerkplein

Barneveld, Lunterscheweg.

Langstraat

VOORTHUIZEN, Burkestraat

Voorthuizen op de Veluwe

GROETEN UIT KOOTWIJKERBROEK

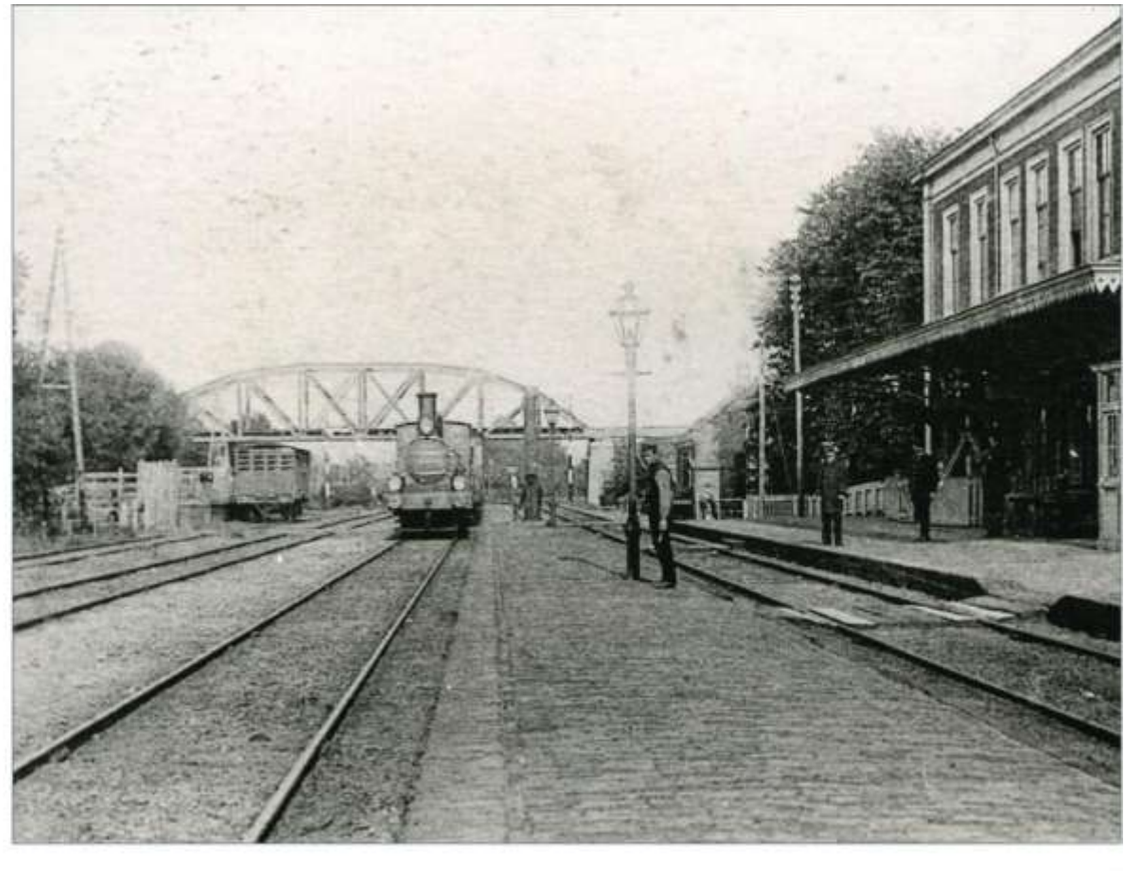

Gemeentehuis.

Garderen, Koningsweg

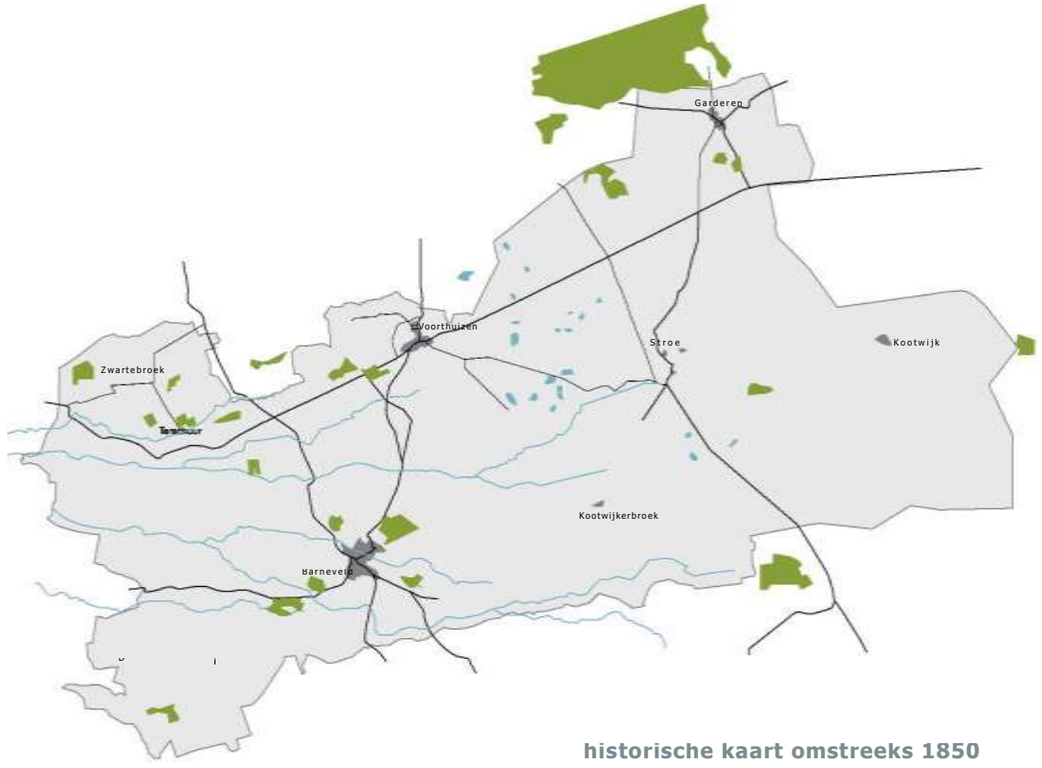

historische kaart omstreeks 1850

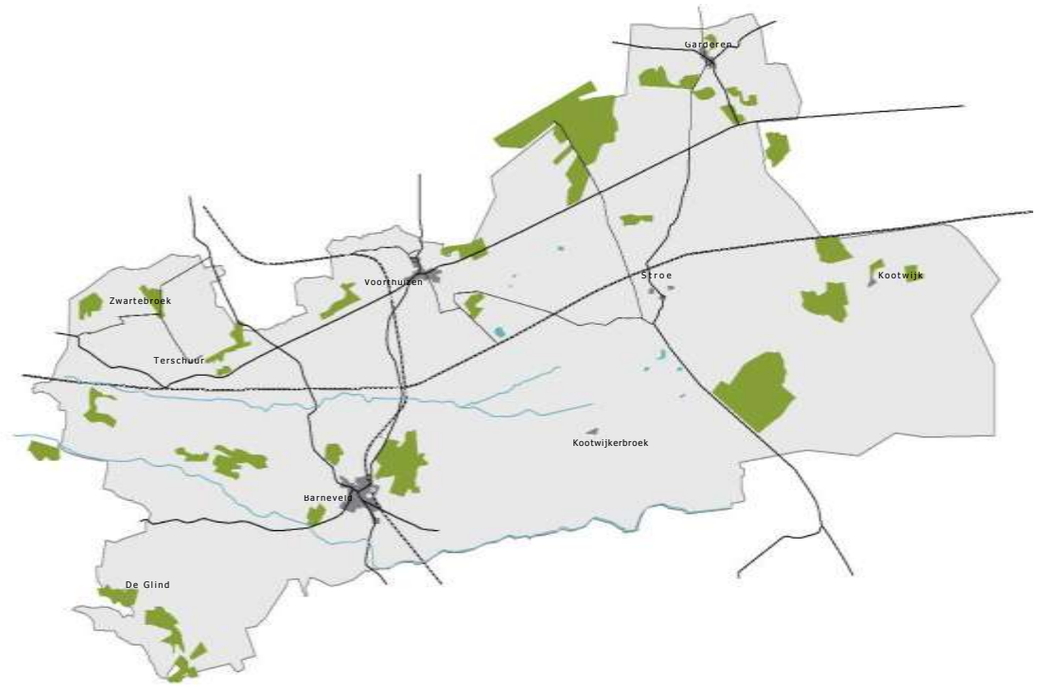

historische kaart omstreeks 1900

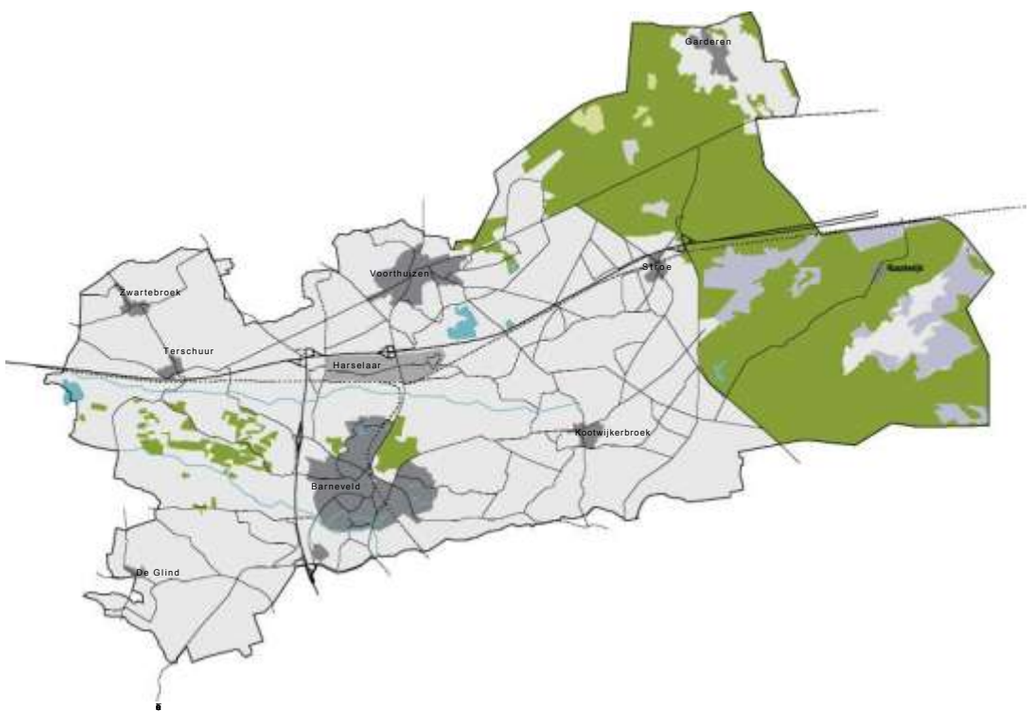

kaart omstreeks 2000

luchtfoto (Google) rond 2010

Historie in kaarten

Organische groei

Een blik op de topografische kaarten van de afgelopen eeuwen laat zien dat Nederland en ook Barneveld sterk veranderd is. Anders dan bijvoorbeeld in de polders, droogmakerijen en veenkoloniën is hier geen sprake van een bewust gemaakt landschap maar de veranderingen zijn er niet minder om. Wel zijn ze lange tijd geleidelijker, meer organisch verlopen. De spoorlijnen en later de autosnelwegen volgden echter hun eigen dynamiek, los van de landschappelijke ondergrond. Bovendien zijn de laatste decennia ook in Barneveld de ruimtelijke transformaties planmatiger en ingrijpender geworden. Verstedelijkingsprocessen zijn gewoon geworden in het 'dorp' Barneveld en omgeving.

Eerste topografische kaart uit 1850

Halverwege de 19e eeuw zijn de dorpen binnen de gemeente nog zeer bescheiden nederzettingen. Barneveld staat als grootste dorp op de kaart, gegroepeerd rond twee vlak bij elkaar gelegen driesprongen. De bebouwing is geconcentreerd langs de dorpsstraten en landwegen, de kavels zijn diep. Datzelfde geldt voor het veel kleinere Voorthuizen dat ook rond een driesprong is gebouwd en toch nog als dorp staat aangegeven. De overige kernen hebben de status van gehucht gekregen en zijn dus nog kleiner dan een dorp. Het landschap bestaat voor het merendeel uit woeste gronden.

De kaart uit omstreeks 1900

Zo'n halve eeuw later zijn de nederzettingen nog niet veel gegroeid maar is de gemeente wel veel beter ontsloten. De Ooster Spoorweg van Amersfoort naar Apeldoorn gaf zelfs gehuchten zoals Harselaar en Terschuur een halteplaats. Barneveld en Voorthuizen kregen een eigen station aan de Lokaal Spoorweg tussen Nijkerk en Ede en waren dus verbonden met zowel de Centraal Spoorweg van Amersfoort naar Harderwijk als de Staatsspoorweg van Utrecht naar Arnhem. Heidevelden en andere woeste gronden maakten geleidelijk plaats voor bosgebieden of werden in cultuur gebracht als agrarisch gebied.

De laatste topografische kaart uit 2000

Hoewel er op de topografische kaart tegenwoordig geen onderscheid meer wordt gemaakt, zijn vrijwel alle nederzettingen in de gemeente intussen echte dorpen geworden. Barneveld en in mindere mate Voorthuizen zijn zover uitgegroeid dat de naam 'dorp' de lading niet meer helemaal dekt. Dat blijkt niet alleen uit de nieuwe uitbreidingen maar ook uit de bedrijventerreinen en kantorenparken. Het bedrijventerrein Harselaar had rond de laatste eeuwwiseling al een oppervlakte groter dan de kern Voorthuizen en deze ontwikkeling is nog niet ten einde. Die hangt natuurlijk samen met de aanleg van rijksweg A1. Meer nog dan de evenwijdig hieraan lopende spoorlijn heeft deze weg de gemeente een centrale plek in het land gegeven.

De Google luchtfoto nu

Met de opwaardering van de provinciale weg N30 tot rijksweg A30 en de aansluiting op de A12 is de positie van Barneveld in de regio alleen maar sterker geworden. Alleen de weg- en spoorverbindingen in noordelijke richting zijn beperkt. De spoorweg naar Nijkerk zal wel niet meer terugkeren maar het doortrekken van rijksweg A30 in noordelijke richting, bijvoorbeeld naar Almere, behoort nog altijd tot de mogelijkheden. Maar ook zonder verdere uitbreiding van de infrastructuur gaan de ontwikkelingen in de gemeente voorspoedig. Het vinden van de juiste balans tussen behoud en vernieuwing, tussen spreiding en concentratie en tussen bebouwing en landschap, zal de komende jaren een belangrijke opgave blijven. Het nieuwe transferium bij station Barneveld-Noord laat zien, hoe de voordelen van weg en spoor gecombineerd kunnen worden.

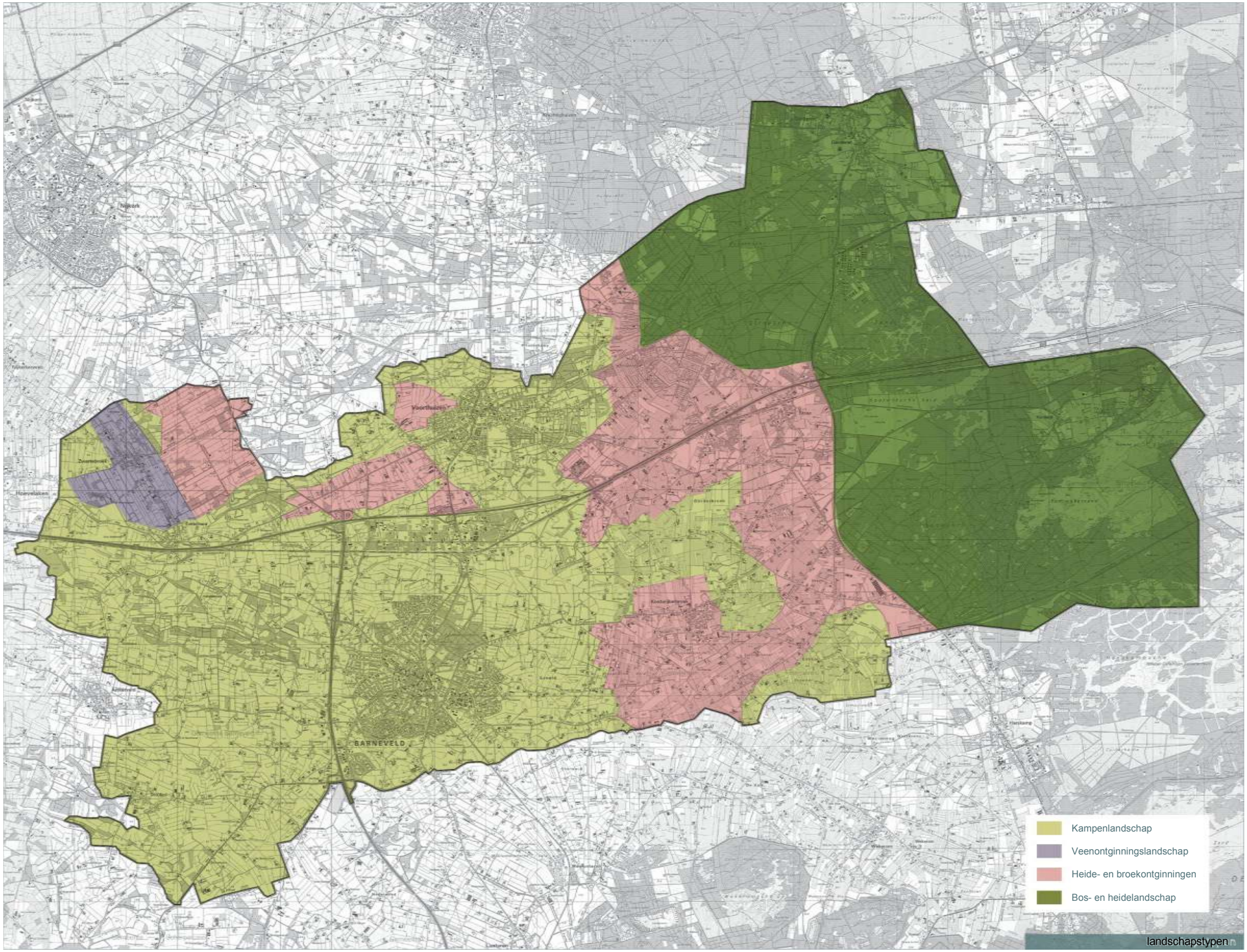
Kampenlandschap
Veenontginningslandschap
Heide- en broekontginningen
Bos- en heidelandschap
landschapstypen

Landschappelijke vlakken

Kampenlandschap

Het noordelijke en westelijke deel van de gemeente Barneveld ligt in de van oorsprong natte Gelderse Vallei en behoort grotendeels tot het kampenlandschap, ook wel hoeven- of essenlandschap genoemd. Vooral in het noorden is het landschap nog afwisselend dankzij haar natte heidevelden en oorspronkelijke beekdalen. De afwisseling van natte hooilanden en droge akkers was ooit bepalend voor het ontstaan van dit kleinschalige, onregelmatige landschap. Het bestond voornamelijk uit op hoger dekzandruggen gelegen eenmansontginningen, de kampen, langs in oostwest richting slingerende beeklopen. De hoogtegradiënten bepaalden de kavelgrenzen, de gesloten randbeplantingen vormden aan elkaar gekoppelde landschappelijke kamers. De lager gelegen beekdalen zijn meer open van karakter. Hier volgt de beplanting de beekdalen die daardoor belangrijke structuurdragers zijn geworden. Op veel plaatsen zijn de oorspronkelijke houtwallen rond de weidegronden en akkers en de beekdalbosjes verdwenen. Dankzij de scheve hoeken van de onregelmatige verkaveling heeft het kampenlandschap een mozaïekvormige structuur. Binnen dit landschapstype komen verspreid kleine bospercelen voor, vooral ten westen van Barneveld. Landgoed ‘De Schaffelaar’ met haar sterrebos is daarvan een bijzondere, kunstmatige variant.

Veenontginningslandschap

In het uiterste noordwesten van de Gelderse Vallei komt tussen Zwartebroek en Terschuur nog een klein veenontginningslandschap voor. Het is een uitloper van het uitgestrekte veengebied aan de zuidoost zijde van Nijkerk. De karakteristieke slagenverkaveling strekt zich uit in noordzuid richting. Ook hier is soms de breedte van de slagen vergroot en zijn de veenrestanten ontgonnen.

Heide- en broekontginningen

Naar het oosten en het noordoosten toe liggen de zandgronden van de Veluwe met hun heideontginningslandschappen. Ook westelijk van Voorthuizen komt dit landschapstype enkele keren voor. De oorspronkelijke heidevelden zijn de oudste weidegronden van ons land, vaak zijn het door gebrek aan meststof uitgeputte en daarna verlaten akkers. Door begrazing met schapen bleven de heidevelden in stand. Later in de middeleeuwen werden de schapen in een schaapskooi gehouden. In de potstal werd de mest met telkens een laag heideplaggen erop door de dieren vastgetrapt tot een voedselrijk pakket. Hiermee werden de bouwlanden van het kampenlandschap opgehoogd tot goed bemeste en soms bolle essen en bleven de voedselarme heidevelden over. Met de komst van kunstmest kwam een einde aan de begraasde en afgestoken heide en raakten de velden begroeid of werden opnieuw ontgonnen. Vaak hebben ze een vergelijkbare onregelmatige structuur als het kampenlandschap maar oostelijk van het veenontginninglandschap bij Ter-schuur kregen ze een rechthoekige verkaveling.

Bos- en heidelandschap

Het boslandschap van de Veluwe omvat het oostelijk deel van de gemeente. Ook dit landschapstype bestond vroeger uit heidevelden en zandverstuivingen. Het huidige Kootwijkerzand is daarvan het laatste omvangrijke restant. De Veluwse zandverstuivingen zijn in vroeger eeuwen ontstaan door roofbouw, overbeweiding door schapen en het teveel afbranden en afplaggen van heidevelden. Bij westelijke winden kon de zandige ondergrond worden weggeblazen tot omvangrijke zandvlakken, onze eigen woestijnen. Zo is het oorspronkelijke Kootwijk in de 11e eeuw geheel ondergestoven. Het huidige Kootwijk ligt een stuk noordelijker. Vanwege hun bedreiging voor de landbouwgebieden zijn de meeste stuifzanden ‘gedempt’ door ze te beplanten met grove den. Ook het houttekort in de 19e eeuw speelde een rol. Om die reden ging men steeds meer over tot bescherming van het bosbestand en aanplant op plekken waar eerder bos gekapt was. Zo verdwenen heidegebieden en enkele grote zandvlakken zoals het Stroesche Zand en delen van het Kootwijkerzand. Geleidelijk ontstond een vrijwel aaneengesloten bosgebied met enkele ingesloten heidevelden en kleine zandverstuivingen.

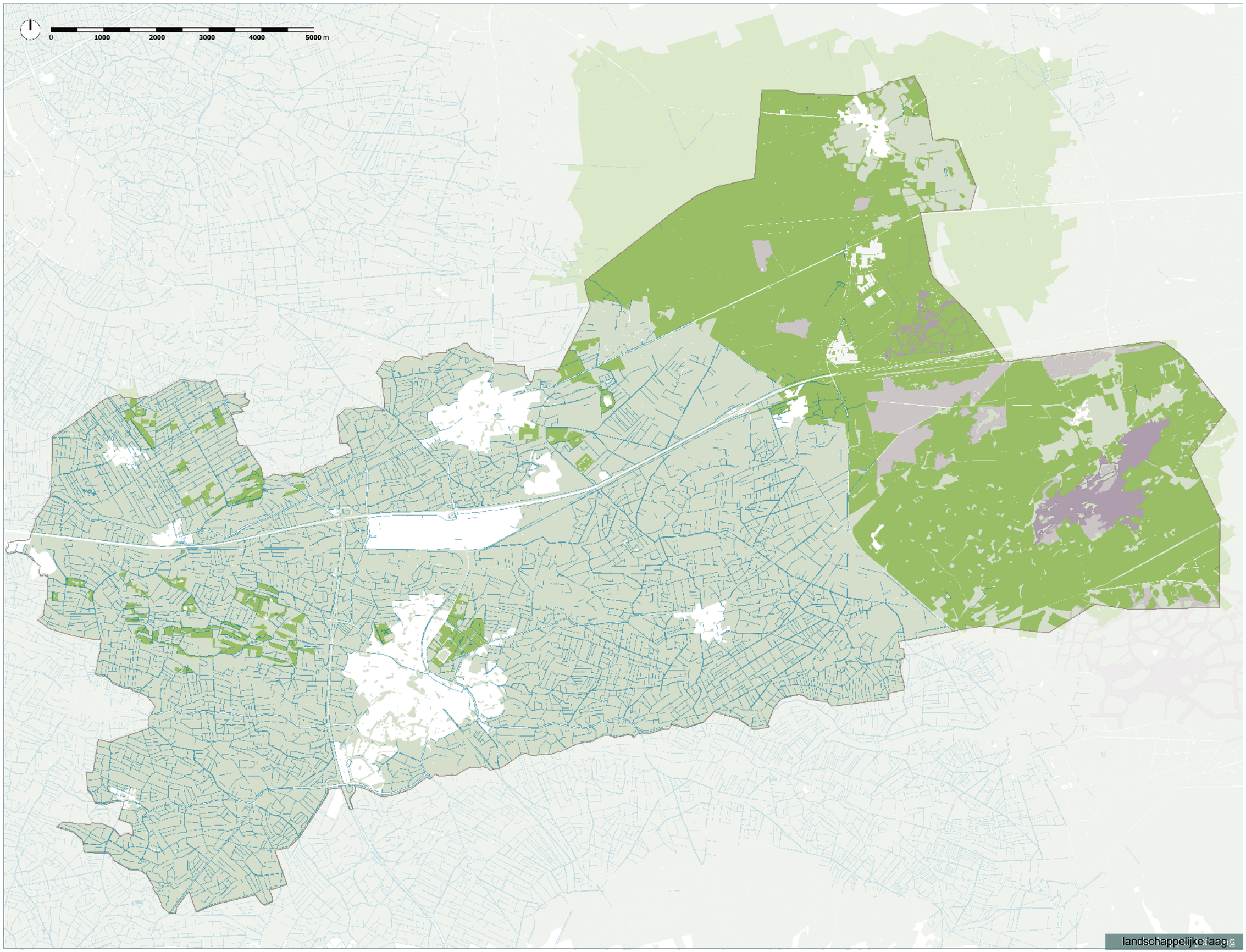
0
1000
2000
3000
4000
5000 m
landschappelijke laag

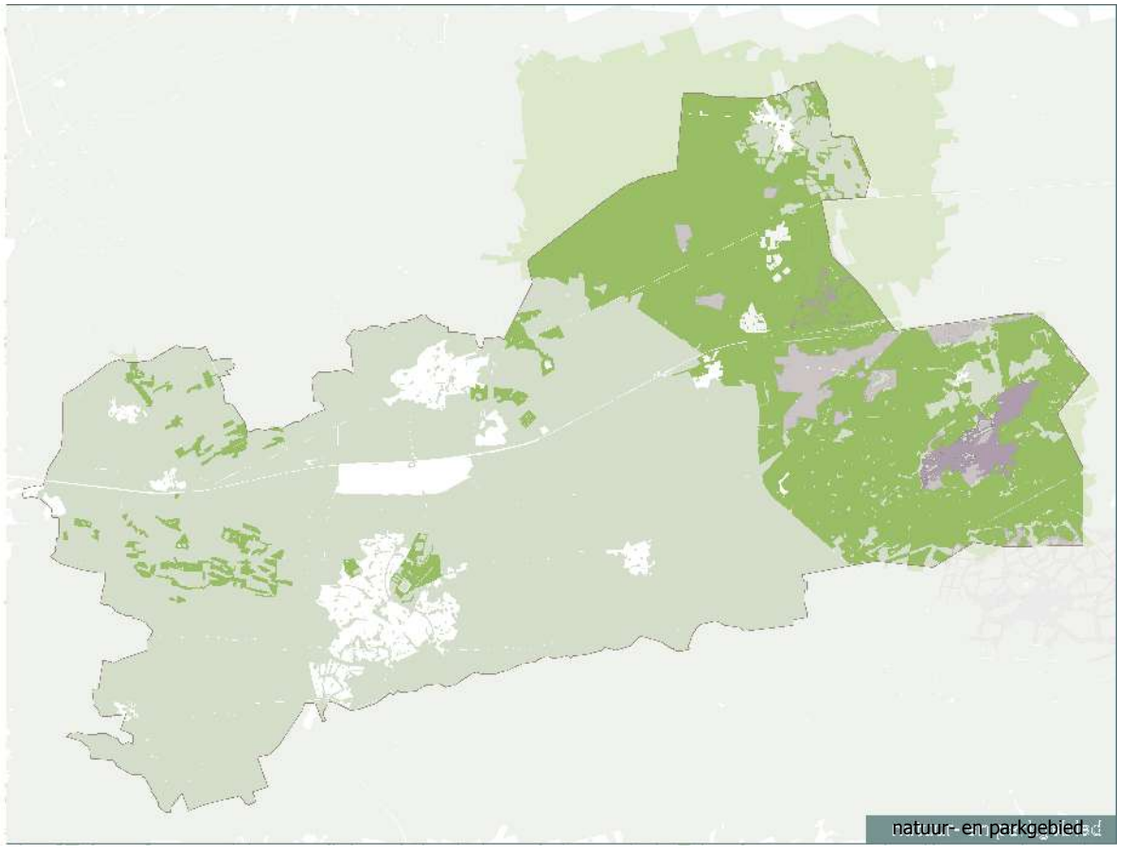

Beken

De Gelderse Vallei ligt laag en heeft een hoog grondwaterpeil, bij de Veluwe is het juist andersom. Dankzij het buiten de gemeente Barneveld gelegen Valleikanaal kan de Gelderse Vallei van haar overtollig water worden verlost. De gemeente zelf wordt van oost naar west doorsneden door meerdere beken, zoals de Esvelderbeek, Appelschebeek, Hoevelakensche Beek, Barneveldse Beek en Modderbeek. Van veel beken is het natuurlijke verloop door 'normalisatie' grotendeels verdwenen. De Barneveldse Beek voegt zich met onder andere de Heiligenbergerbeek in Amersfoort samen tot de Eem, de enige rivier die geheel in Nederland ontspringt. Grotere waterwegen zoals rivieren, kanalen en vaarten komen in de gemeente Barneveld niet voor.

Landschappelijke laag

Het buitengebied binnen de gemeente Barneveld kent dus vier landschapstypen, variërend van open tot gesloten met het half open kampenlandschap als een mooie tussenvorm. De woeste gronden van vroeger – de heidevelden en zandverstuivingen – zijn tegenwoordig de best beschermde gebieden, evenals natuurlijk de Veluwe. Tegelijkertijd is er sprake van grootschalige pluimveehouderij in de Gelderse Vallei. De dynamiek als gevolg van overbeweiding en roekeloze houtkap is gestopt maar nieuwe ontwikkelingen laten het landschap evenmin met rust.

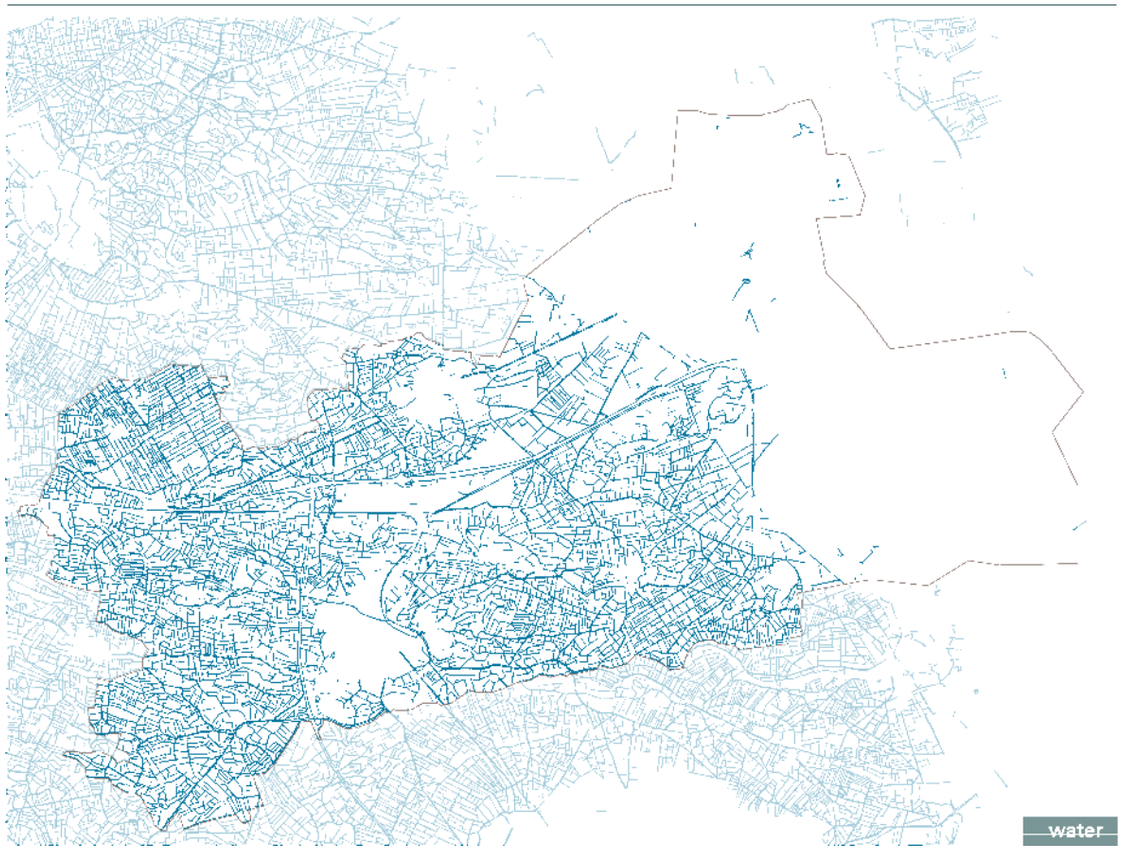

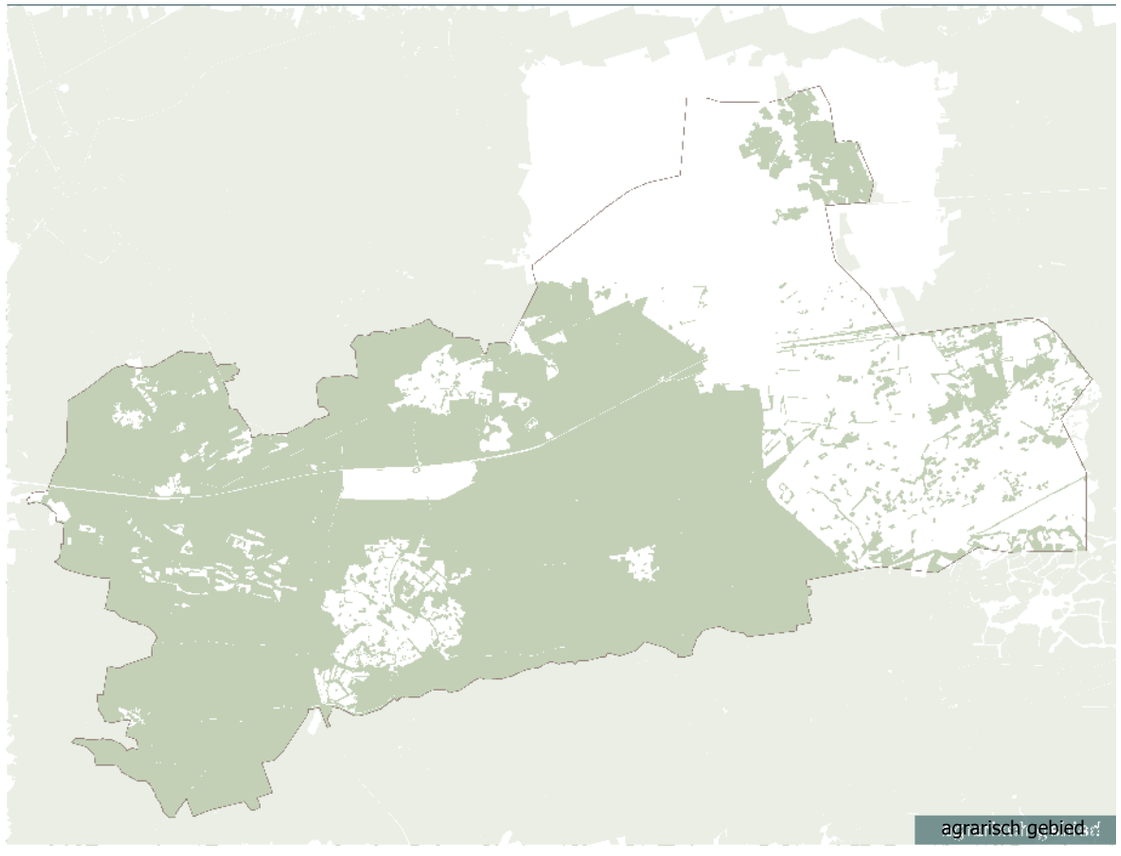

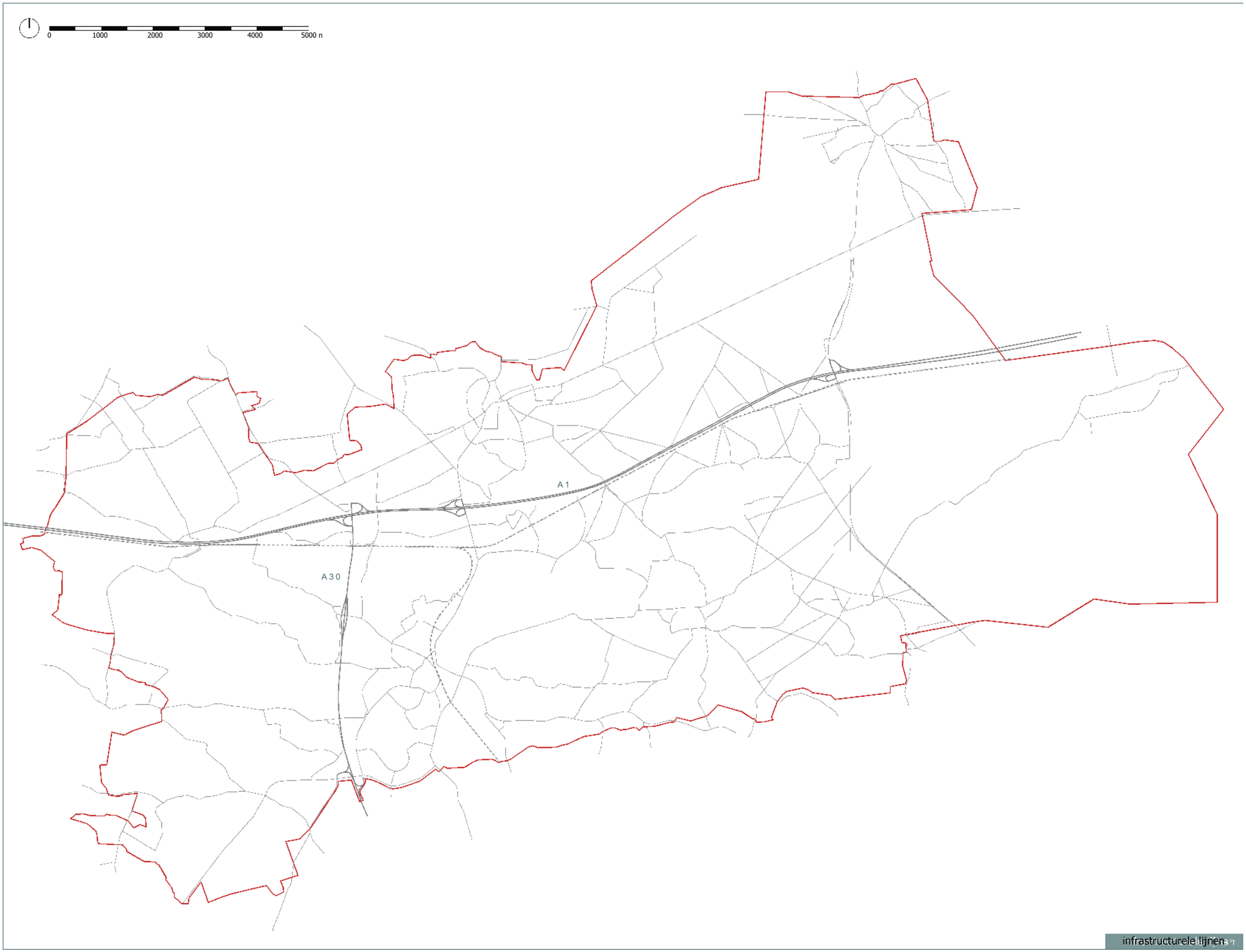
0
1000
2000
3000
4000
5000 m
A 1
A 30
infrastructurele lijnen

Infrastructurele lijnen

Wegen

Al in de 19e eeuw werd de gemeente Barneveld doorsneden door een grotendeels kaarsrechte, met bomen afgezoomde straatweg. Deze tolweg tussen Amersfoort en Deventer liep via Voorthuizen en bestaat nog steeds als Rijksweg/Apeldoornsestraat. Tegenwoordig is deze weg genummerd als N344.

Het dorp Barneveld was in die tijd minder goed ontsloten. Dat gebeurde pas in de vorige eeuw met de aanleg van de provinciale wegen. Met de N301/N30 tussen Nijkerk en Ede, de N303 naar Voorthuizen en verder noordwaarts, de N802 naar Scherpenzeel, de N805 naar Lunteren en Ede en de N801 naar Otterlo kwam Barneveld in een netwerk van regionale verbindingen te liggen. Ook de noordzuid lopende N310 tussen Garderen en Otterlo werd een belangrijke verbinding, mede vanwege de erlangs gelegen kazernes en legerplaatsen.

De aanleg van rijksweg A1, in de tweede helft van de vorige eeuw, was pas mogelijk nadat door de Afsluitdijk het Eemland ‘s winters niet meer overstroomde en dankzij het Valleikanaal de waterhuishouding van de Gelderse Vallei sterk verbeterde. Rijksweg A1 is een van de belangrijkste snelwegen van ons land en biedt Barneveld uitstekende verbindingen naar zowel de Randstad als Duitsland. Met de aanleg van rijksweg A30 tussen de A1 en A12 zijn deze oostwest relaties nog versterkt. Bij de aansluiting van de A30 op de A1 is rekening gehouden met een verder doortrekken in noordelijke richting, bijvoorbeeld naar Almere.

Spoorlijnen

De gemeente Barneveld heeft al vroeg geprofiteerd van het feit dat Amersfoort in de 19e eeuw een knooppunt van verschillende spoorwegmaatschappijen werd. De spoorlijnen naar het noorden en oosten dookruisten de gemeente of kwamen daar dicht in de buurt te liggen. Dankzij de Lokaal Spoorweg tussen Nijkerk en Ede werden zowel Barneveld als Voorthuizen met het landelijke spoorwegnet verbonden. Deze lijn kruiste aanvankelijk de Ooster Spoorweg tussen Amersfoort en Apeldoorn ongelijkvloers. Nadat het noordelijke deel tussen Voorthuizen en Nijkerk buiten gebruik was gesteld, werd de zogenoemde ‘Valleilijn’ via een ruime bocht verbonden met de doorgaande spoorlijn. Van het noordelijke spoortrace is in de gemeente Barneveld niet veel behouden gebleven. Het zuidelijke deel wordt nu geëxploiteerd als de ‘Valleilijn’.

Infrastructurele laag

De rijkswegen en spoorlijnen lopen binnen de gemeente grotendeels evenwijdig aan elkaar. Rijksweg A1 en de nationale spoorlijn vormen een compacte, infrastructurele bundel. Waar beide vervoersassen uit elkaar lopen, is het bedrijventerrein Harselaar ontstaan. Rijksweg A30 en de ‘Valleilijn’ liggen op grotere afstand van elkaar en omsluiten het grootste deel van de bebouwde kom van Barneveld. Zo is een T-structuur van rijkswegen en spoorlijnen ontstaan, met daartussen twee van de drie belangrijke bebouwde gebieden in de gemeente.

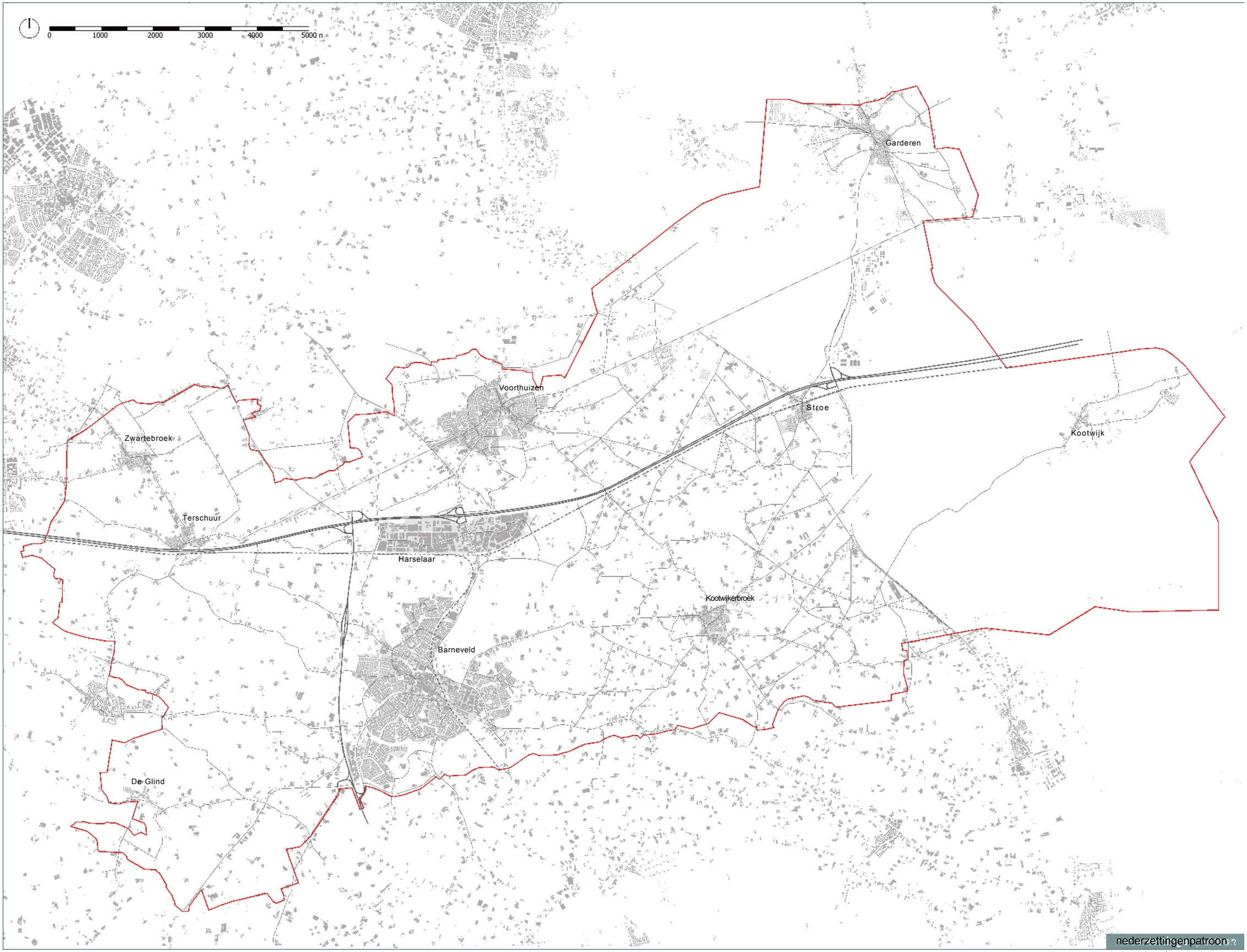
0
1000
2000
3000
4000
5000 m
Garderen
Voorthuizen
Stroe
Kootwijk
Zwartebroek
Terschuur
Harselaar
Kootwijkerbroek
Barneveld
De Glind
nederzettingenpatroon

Het nederzettingenpatroon

Verstedelijkte dorpen

De gemeente Barneveld bestaat uit negen kernen: Barneveld, Voorthuizen, Kootwijkerbroek, Garderen, Stroe, Zwartebroek, Terschuur, De Glind en Kootwijk. Daarvan is Barneveld uitgegroeid tot de centrumkern van de gemeente. Niet alleen vanwege het raadhuis maar ook door de vele uitbreidingen met nieuwe woonwijken. Voorthuizen komt op de tweede plaats, niet alleen door haar omvang maar ook door het goede voorzieningenniveau. Barneveld en Voorthuizen hebben dankzij de nieuwe woonbuurten een soort tuinstedelijke sfeer gekregen: het zijn beide typische forensenplaatsen geworden. Deze verstedelijkte dorpen met hun deels planmatige aanleg vormen een relatief nieuwe categorie nederzettingen.

Landelijke dorpen

De overige zeven kernen hebben hun dorpsachtige karakter tot nu toe behouden. Mede dankzij de concentratie van ontwikkelingen in Barneveld en Voorthuizen hoefden de overige dorpen niet zo sterk te groeien. Dat is gunstig geweest voor de keuzemogelijkheden binnen de gemeente en voor het behoud van landschappelijke kwaliteiten. De landelijke, organisch gegroeide dorpen variëren sterk met het landschap waar zij deel van uitmaken.

Buurtschappen

Naast de verstedelijkte en landelijke dorpen kent de gemeente nog enkele buurtschappen en andere onofficiële kernen: Essen, Esveld, Garderbroek, Kallenbroek, Moorst (gedeeltelijk), Wessel en Recreatiegebied Zeumeren. Ze bestaan uit wegbebouwing, een verzameling boerderijen of uit recreatieparken met vakantiebungalows. Bedrijventerrein Harselaar is een verhaal apart. Dit gebied is in feite een complete werkstad, halverwege Barneveld en Voorthuizen, met een oppervlakte van nu al bijna 20 ha.

Suburbane functies

Buiten de kernen bestaat de Gelderse Vallei hoofdzakelijk uit landbouwgebied, vooral uit grasland en relatief weinig bouwland. In dit gebied vormt bedrijventerrein Harselaar een bijzondere kern op zich: een werkgebied met de qua oppervlakte derde bebouwde kom van de gemeente. De Veluwe vormt een vrijwel aaneengesloten bosgebied met hierin slechts twee van de negen kernen. Op de overgangszone tussen de Gelderse Vallei en de Veluwe bevinden zich vele campings en bungalowparken, vooral tussen Voorthuizen en Garderen. In het bosgebied liggen ook enkele conferentieoorden met grootschalige bebouwing. Een bijzondere functie op de Veluwe bestaat uit twee militaire complexen, gelegen tussen Garderen en Stroe: de Generaal Majoor Kootkazerne en de Majoor Mulderkazerne. Zo heeft ook het buitengebied van de gemeente dankzij verschillende bijzondere functies de gevolgen van suburbanisatie ondervonden.

Bebouwingslaag

Het nederzettingenpatroon bestaat uit het rode netwerk van verstedelijkte en landelijke dorpen plus enkele suburbane functies. Zo is een lappendeken van kernen ontstaan, variërend van enkele huizen tot een aaneengesloten bebouwd gebied. Opvallend is dat de meeste en grootste nederzettingen in de Gelderse Vallei liggen. Hierin groeien Barneveld en Voorthuizen via bedrijventerrein Harselaar in snel tempo naar elkaar toe. De Veluwe heeft binnen de gemeentegrenzen slechts twee dorpen, waar van één zeer klein is. Daartegenover staan een tweetal grote militaire complexen in de omgeving van Garderen.

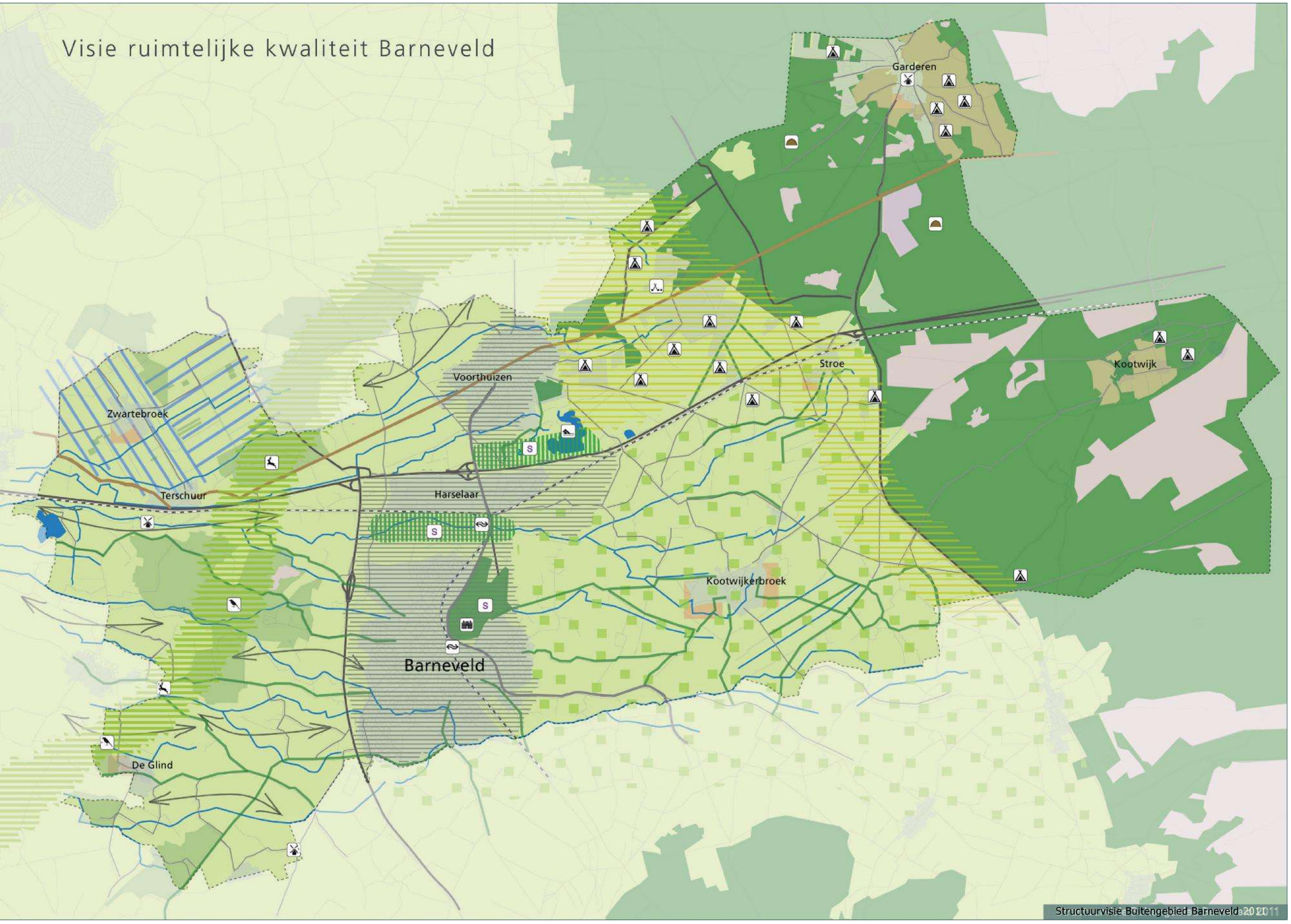
Visie ruimtelijke kwaliteit Barneveld
Garderen
Stroe
Kootwijk
Voorthuizen
Zwartebroek
Terschuur
Harselaar
Kootwijkerbroek
Barneveld
De Glind
Structuurvisie Buitengebied Barneveld 2011

Ontwikkelingen

Nieuwe woon- en werkgebieden

De vorige Structuurvisie 2009 gemeente Barneveld was een actualisering van de in 2003 vastgestelde structuurvisie 'Kompas naar 2015'. Eén van de redenen daarvoor was de streekplanuitwerking uit 2006, waarin 'zoekzones verstedelijking' werden aangewezen, die nog niet allemaal in de structuurvisie uit 2003 waren opgenomen. Deze zoekzones bevatten de gebieden in de regio Vallei waarin de toekomstige uitbreidingen van woon- en werkgebieden moeten worden gevonden. Voor de betreffende gronden is het regime van de Wet Voorkeursrecht Gemeenten gevestigd. Voorwaarde daarvoor is dat binnen twee en een half jaar een structuurvisie wordt vastgesteld. Daarnaast heeft de in 2004 vastgestelde Woonvisie geleid tot een verandering in het bundelingsbeleid. Sindsdien kan ook buiten Barneveld en Voorthuizen in de woningbehoefte per afzonderlijke kern worden voorzien.

Voor nieuwe woongebieden zijn in het op 12 december 2006 vastgestelde Streekplan Gelderland de volgende locaties opgenomen:

- Barneveld: Veller, De Burgt en Barneveld-noord
- Voorthuizen: Voorthuizen-zuid en Blankensgoed
- Kootwijkerbroek: Kootwijkerbroek-west (Puurveen) en -oost
- Stroe: Stroe IV en omgeving
- Garderen: Zuidrand
- Kootwijk: Kerkendelweg
- Zwartebroek: omgeving Ds. Muldersstraat
- Terschuur: te onderzoeken
- De Glind: Schoonderbekerweg-zuid.

Voor nieuwe werkgebieden zijn de volgende locaties opgenomen:

- Barneveld: Harselaar-oost en -west
- Voorthuizen: verbindingsweg
- Kootwijkerbroek: Kootwijkerbroek-west (Puurveen).

Daarnaast wordt de mogelijkheid onderzocht van plaatsgebonden bedrijvigheid in de zone tussen rijksweg A1 en de spoorlijn aan de noordkant van Stroe.

Structuurvisie Buitengebied Barneveld 2011

Deze visie is vastgesteld in september 2011. Hierin wordt ruimte geboden voor economische ontwikkelingen in samenhang met behoud en ontwikkeling van de omgevingskwaliteiten landschap, natuur, woon- en leefmilieu. Er doen zich in de gemeente Barneveld verschillende ontwikkelingen voor die van invloed zijn op de omgevingskwaliteit. Zo komen er steeds minder, maar wel grotere agrarische bedrijven. Hierdoor vindt weer functieverandering plaats van erven. Tevens moderniseren de recreatiebedrijven. Al met al genoeg ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op het landschap.

De gemeente Barneveld wil verschillende ontwikkelingen faciliteren. De schaalvergroting en de innovatieve ontwikkelingen moeten wel passen binnen het Barneveldse landschap waarbij het landschap wordt gezien als belangrijke drager voor de nieuwe ontwikkelingen. Ook de functieverandering van agrarische bedrijven en de ontwikkelingen binnen de recreatieve sector spelen hierbij een rol. Gestreefd wordt naar een landschappelijk fraai buitengebied met goed ingepaste ontwikkelingen.

Het buitengebied dient een goed klimaat te hebben voor werk- en recreatieve functies, maar dient daarnaast ook een meerwaarde te hebben voor de woningen die er aanwezig zijn en voor de recreanten die het gebied gebruiken. Deze meerwaarde wil de gemeente verder versterken door te werken aan de ontwikkeling van relaties tussen dorpen en het buitengebied. Hiertoe wil de gemeente initiatieven op het gebied van bijvoorbeeld de lokale voedselvoorziening en het beleven van veehouderij (kijk- en doemogelijkheden) en natuur (rust zoeken en onderhoud) faciliteren.

Deze aanpak geldt voor het hele buitengebied. Daarnaast worden deelgebieden met beleidsaccenten op grond van landschappelijke kenmerken en zones op grond van een specifieke functie onderscheiden.

De volgende deelgebieden worden onderscheiden (en in de Structuurvisie nader toegelicht):

- Agrarisch bedrijvenlandschap: hier is het beleid gericht op herstructurering en passende schaalvergroting, waarbij productieruimte beschikbaar komt voor op de toekomst gerichte bedrijven die in staat zijn om te groeien en daarin te intensiveren.
- Agrarische bekenlandschap: de functie landbouw is richtinggevend naast het versterken van dagrecreatief medegebruik. Functieverandering naar wonen/ niet-agrarische bedrijvigheid wordt vormgegeven in overeenstemming met de regionale beleidsinvulling voor functiewijziging.
- Agrarisch slagenlandschap: landbouw is in dit gebied richtinggevend naast het versterken van recreatief medegebruik.

Structuurvisie Kernen Barneveld 2022

- Veluws natuurgebied en agrarische enclaves: natuur en recreatie zijn hier de belangrijkste gebruiksvormen. Gestreefd wordt naar een goede balans met de economische ontwikkeling binnen dit gebied.
- Overgangszone landschap, landbouw en recreatie: het ruimtelijk beleid richt zich vooral op handhaving en versterking van het functioneren van de bestaande verblijfsrecreatieve sector, door met name de verbetering van de kwaliteit van de bestaande verblijfsrecreatiebedrijven. Een landschappelijke aantrekkelijke overgang tussen Veluwe en Vallei is wenselijk.
- Stedelijke zone: concentratiebeleid voor woningbouw, ontwikkeling van bedrijventerreinen en voorzieningen in het gebied Barneveld-Harselaar-Voorthuizen.
- Landschappelijke bufferzones: deze houden in beginsel hun eigen functies, maar actief beleid is nodig om ongewenste ontwikkelingen tegen te gaan.
- Robuuste ecologische verbindingszone: deze verbindingen zullen pas worden opgenomen in het beleid zodra er zicht is op uitvoering.

Structuurvisie Kernen Barneveld 2022

In deze visie, vastgesteld in december 2011, staan de hoofdkeuzes verwoord van de gemeente Barneveld ten aanzien de kernen. Uitgangspunt hierbij is een groei van de gemeente van 65.000 inwoners naar 70.000 inwoners in 2030. In deze structuurvisie worden de ruimtelijke consequenties hiervan vertaald. Centraal hierbij staat dat er voldoende ruimte voor ontwikkelingen moeten worden geschapen en daarnaast is de vraag hoe de gemeente wil groeien.

De gemeente heeft de ambitie om haar kwaliteiten in te zetten in een duurzame ruimtelijke structuur. Verder wil de gemeente haar dynamiek benutten om te komen tot duurzame oplossingen. De hoofdkeuzes die centraal staan:

- het (kwalitatief en kwantitatief) accomoderen van de groei, zowel op het gebied van wonen, werken als voorzieningen
- bundelingsbeleid voor het geleiden van de groei
- een (blijvend) goede bereikbaarheid
- een herkenbare ruimtelijke structuur (o.a. het dorpse karakter van de kernen en water als ordenend principe)
- het accommoderen van de autonome groei in kleine kernen voor wonen en werken.
- In de kleine kernen is het gebied gericht op voortborduren en benadrukken van de specifieke kwaliteiten per kern zoals deze tot uiting komen in:
  - historische opbouw/wegen als drager
  - typering van de bebouwing, rooilijnen en oriëntatie
  - positionering van voorzieningen in het dorp
  - zichtlijnen en overgangen van de kern en landschap: speciale aandacht gaat uit naar contrasten in het landschap (open versus besloten)
  - groenstructuur (o.a. beken).

De nederzettingen nu en straks

Inzoomen

Voor de kleinste nederzettingen in de gemeente Barneveld biedt de analyse van landschap, infrastructuur en nederzettingenpatroon voldoende aanknopingspunten. Voor de verstedelijkte en landschappelijke dorpen plus bedrijventerrein Harselaar wordt nader ingezoomd op de historische ontwikkeling, ruimtelijke opbouw en het structuurbeeld.

Net zoals in het landschap vlakken, lijnen en punten zijn te onderscheiden in de vorm van landschappen, infrastructuur en nederzettingen, kan op een lager schaalniveau voor de verschillende nederzettingen een dergelijke analyse worden gemaakt. Per kern gaat het dan om de volgende elementen:

- vlakken: wijken, buurten, parken, pleinen, brinken
- lijnen: wegen, straten, groenstroken, singels, beken, dorpsranden
- punten: ensembles, monumenten, (civieltechnische) kunstwerken.

De combinatie van dergelijke elementen bepaalt op ruimtelijk niveau de karakteristiek van elke afzonderlijke kern. Met vergelijkbare middelen worden op verschillende plekken telkens weer andere omgevingen gecreëerd. Uiteraard spelen de verschillende landschappen binnen de gemeente hierbij een belangrijke rol.

Barneveld

Historische ontwikkeling

In vroeger tijden was Garderen het bestuurscentrum van dit gebied. In de loop van de 14e eeuw groeide de betekenis van Barneveld. Eerst vestigde zich hier de schout, daarna werden ook de rechtszittingen naar Barneveld verplaatst. Als kerkdorp komt Barneveld al voor in 1333/1334, als gericht echter pas in 1432. In het midden van de 13e eeuw moet het dorp al een aanzienlijke nederzetting zijn geweest. Daarvan is de toren van de Hervormde Kerk op het Torenplein een bewijs. Barneveld lag ook strategisch tussen Gelre en het Sticht. Doordat Barneveld nooit tot stad is verheven, konden ook geen versterkingen worden aangebracht. De historische dorpskern wordt gevormd door het knooppunt van de huidige Schoutenstraat/Langstraat met de Amersfoortsestraat/Jan van Schaffelaarstraat. In de loop van de 18e eeuw groeide dit uit tot het gebied rond het Raadhuisplein en de Nieuwstraat. In de 19e eeuw werd de spoorlijn de logische oostgrens van de dorpskom. Lange tijd bestond Barneveld uit niet veel meer dan bebouwingslinten langs de elkaar kruisende wegen. Daarmee onderscheidde Barneveld zich ook ruimtelijke als een dorp. Pas geleidelijk ontstonden tussen de hoofdwegen de voor een stad zo kenmerkende dwarsstraten.

Na de tweede wereldoorlog kwam aan de geleidelijke, organische groei van Barneveld een einde. Vanaf de tweede helft van de vorige eeuw kwamen rond het gehele dorp planmatige uitbreidingswijken en bedrijventerreinen tot stand, een proces dat nog steeds gaande is.

Ruimtelijke opbouw

Hoewel Barneveld geen stad is, heeft het historische centrum wel opvallende stedelijke kenmerken. De ring bestaande uit Amerfsoort-

sestraat, Gasthuisstraat, Burg. Kuntzelaan en Bouwheerstraat vormt een heldere, gesloten vorm. De Langstraat en Jan van Schaffelaarstraat komen aan de westzijde van het centrum bij elkaar bij het Torenplein, aan de voet van de belangrijkste kerk van het centrum. De Jan van Schaffelaarstraat komt aan de oostzijde uit bij het park rond Huize Schaffelaar, het andere opvallende herkenningspunt van Barneveld. Het compacte centrum met haar fraaie doorsnijdingen vormt het startpunt van meerdere radiale en tangentiale wegen, die met elkaar tot een webvormige structuur hebben geleid, waarbinnen de achtereenvolgende uitbreidingen een vanzelfsprekende plek hebben gekregen. Langs de rand van de bebouwde kom doet zich een bijzonder fenomeen voor in de vorm van megakerken. Deze godshuizen liggen niet meer centraal in wijk of buurt maar zijn met hun grote parkeerterreinen op de gehele regio georiënteerd: een nieuwe, suburbane vorm van kerkelijk leven.

Structuurbeeld

Bepalend voor de structuur van Barneveld zijn haar twee naar elkaar toe buigende toegangswegen: de Stationstraat/Van Zuijlen Van Nieveltlaan en de Thorbeckelaan/Burg. Kuntzelaan/Bouwheerstraat/Plantagelaan. Waar beide ontsluitingen elkaar bijna raken, ligt het station en begint het centrum. De wegen zijn deels ontworpen en grijpen deels terug op tracé's van oude landwegen. Daardoor hebben ze zowel landschappelijke als stedelijke kwaliteiten. Naast de historische en landschappelijke routes hebben ook de recente uitbreidingen de nodige structuurlijnen opgeleverd. Deze wegen en lanen sluiten weer aan op beide toegangswegen en verdelen het bebouwd gebied in overzichtelijke ruimtelijke eenheden.

Voorthuizen

Historische ontwikkeling

Voorthuizen is ontstaan rond een doorwaadbare plaats of voorde, waar de Hessenweg van Amsterdam naar Deventer de Ganzenbeek kruiste. De nederzetting ontwikkelde zich aanvankelijk vooral langs de Hessenweg, de huidige hoofdstraat, en langs de weg naar Putten, de huidige Kerkstraat. In het begin van de 19e eeuw werd de Hessenweg verhard en de Ganzenbeek overkluist. Op 30 december 1809 opende koning Lodewijk Napoleon de nieuwe straatweg, waarin vele miljoenen stenen waren verwerkt. De kaarsrechte Napoleonsbaan leverde nieuwe impulsen op voor de ontwikkeling van het dorp. Tot de tweede wereldoorlog vonden die vooral plaats langs de oude landwegen. Pas daarna ontstonden er grotere woonwijken ten noorden en zuiden van de Hoofdstraat. Intussen raakte het centrum verwikkeld in een dynamisch proces van schaalvergroting en functieverandering

Ruimtelijke opbouw

De doorgaande Hoofdstraat/Apeldoornsestraat, deel van de historische straatweg, vormt het belangrijkste ruimtelijke element in oostwest richting. De meeste andere wegen en straten sluiten hierop aan via een T-kruising. Volledige kruisingen komen nauwelijks voor en daardoor ontbreken van oudsher ook echte pleinen in Voorthuizen. Alleen de Kerkstraat/
Van den Berglaan vormt een echte kruising met de Hoofdstraat. Wegsplitsingen met scherpe hoeken zoals bij de Baron van Nagellstraat zijn karakteristiek voor het dorp. Met de Rembrandstraat/Rubensstraat vormt deze straat de voornaamste noordzuid verbinding.

Structuurbeeld

De oorspronkelijke bebouwingslinten zijn nog steeds bepalend voor de structuur van Voorthuizen. Ze vormen een combinatie van min of meer radiaalsgewijs lopende straten en een enkele aanzet voor een ring. De randen van deze linten bestaan deels nog uit historische panden en de variatie in bebouwing is groot. De door de linten ingesloten vlakken komen globaal overeen met homogene woonbuurten uit verschillende perioden. Deze buurten dateren alle van na de tweede wereldoorlog. Voorthuizen bestaat dan ook uit planmatig aangelegde woonbuurten in een organisch gegroeid kader.

Kootwijkerbroek

Historische ontwikkeling

De kern Kootwijkerbroek is één van de jongste dorpen van de gemeente Barneveld. Het dorp is ontstaan doordat inwoners van Kootwijk de moerassen in deze omgeving tot landbouwgronden ontgonnen. Tot 1900 lagen er in het broek van Kootwijk voornamelijk heidevelden en veenplassen. Nog in 1950 werd hier turf gestoken. De benaming Puurveensche Veld spreekt dan ook boekdelen. Het buurtschap Essen, ten zuidoosten van Kootwijkerbroek, en de nederzetting Wessel, tussen Kootwijkerbroek en Barneveld, zijn overigens beide veel ouder. Wel wordt er al in de 15e eeuw melding gemaakt van de molen Puurveen, destijds een standerdmolen die tijdens een storm rond 1850 is bezweken. Kort daarna werd er een nieuwe molen gebouwd. Deze is in 1964 door brand verwoest.

Ruimtelijke opbouw

Kootwijkerbroek heeft zich vanaf de Veluweweg voornamelijk in zuidelijke richting ontwikkeld. De Kosterijweg die al voorkomt op historische kaarten vormt een bescheiden ruggengraat in het dorp en omzoomt het oudste deel. De Nachtegaalweg-Puurveenseweg-Essenerweg vormt nu een vanzelfsprekende rand met het open landschap. Op het kruispunt Veluweweg-Essenerweg bevinden zich enkele winkels. Op de kruising Essenerweg-Puurveenseweg heeft vroeger de molen gestaan. Rond het recent opgeleverde Kulturhus aan de Essenerweg heeft het dorp een soort pleinruimte gekregen dat is ingericht als parkeerterrein.

Structuurbeeld

De Wesselseweg/Veluweweg en Essenerweg vormen de structurele dragers van het dorp. Kootwijkerbroek heeft zich ontwikkeld vanuit beide oksels van deze T-kruising, eerst aan de oost- en daarna aan de westkant. In beide delen is een gevarieerd patroon van straten en wegen ontstaan, waarbij in het oostelijk deel de Kosterijweg een soort diagonale as vormt. In het westelijk deel ontbreekt een dergelijk element, hoewel De Spil op een vergelijkbare wijze het gebied doorsnijdt. Aan deze zijde van Kootwijkerbroek is het gebied Purveen in ontwikkeling, een nieuwe uitbreiding waar wonen en werken worden gecombineerd.

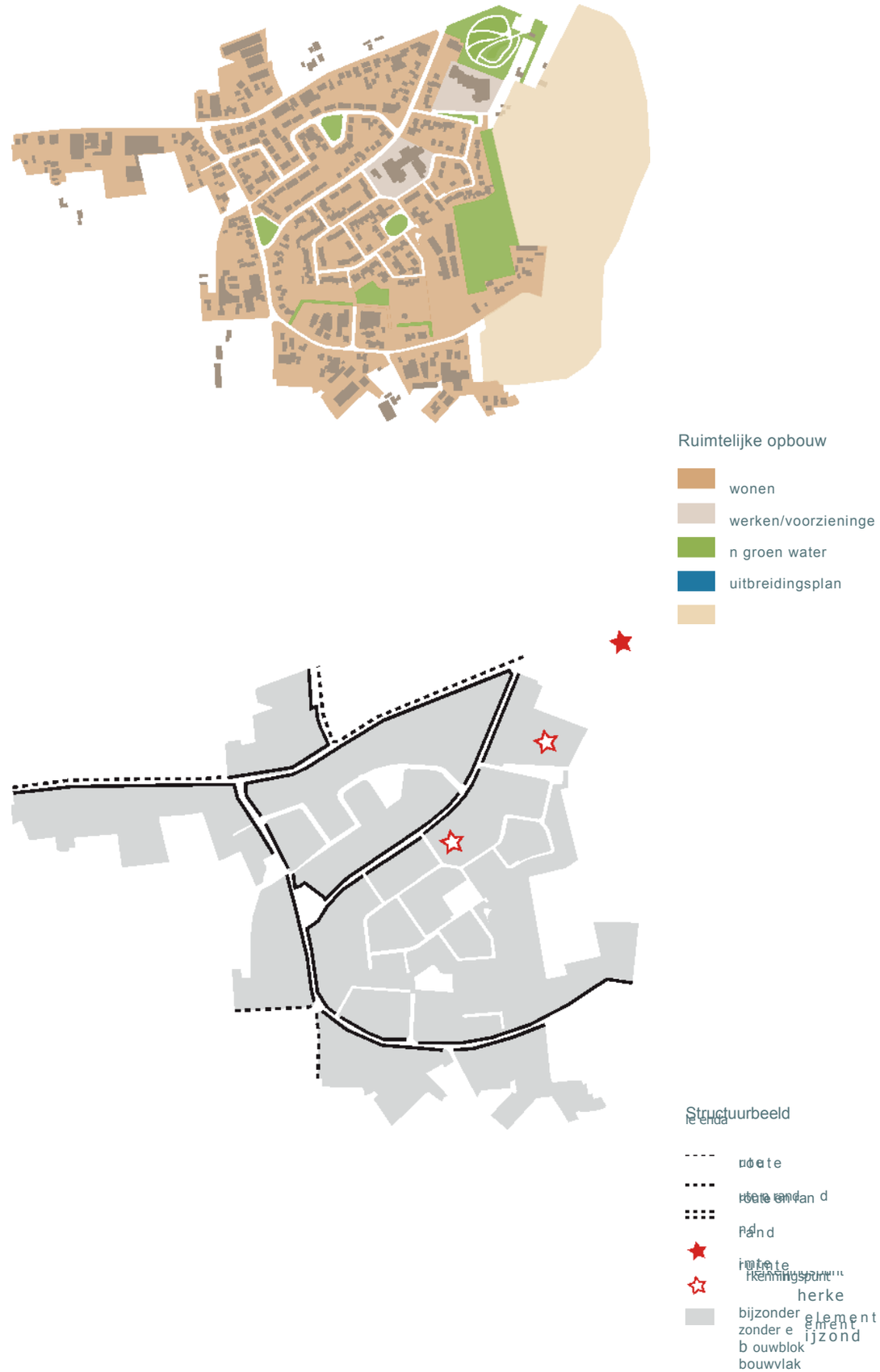

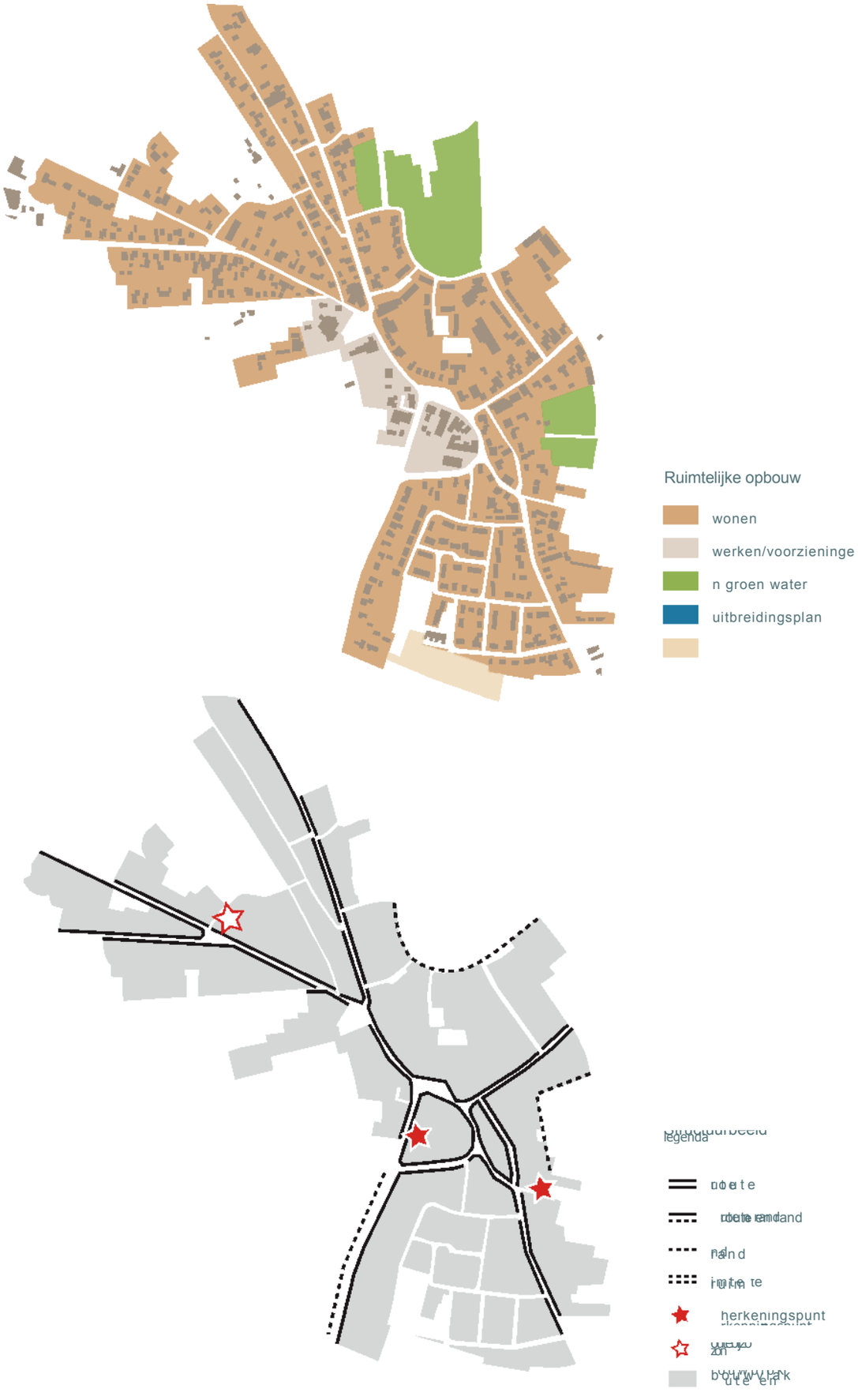

Garderen

Historische ontwikkeling

Garderen is een secundaire nederzetting, gesticht vanuit het nabijgelegen gehucht Ouwendorp op de vlakke bovenzijde van een stuwwal. De nieuwe kern werd het bestuurscentrum van het omliggende gebied. In een akte uit 853, die handelt over de schenking van bossen aan het klooster Werden in Westfalen, komt ook het bos Wardlo voor. Volgens sommigen is hieruit de naam van het dorp voortgekomen, voor het eerst in 1294 genoemd als ‘Garder’. Het dorp ligt op een hoogte van 40 meter en op het hoogste punt staat al sinds 1434 een molen, waar destijds windrecht voor werd betaald aan de hertog van Gelre. Vroeger was het een dwangmolen, waar de boeren uit de omgeving hun koren moesten laten malen. Een ander belangrijk herkenningspunt is de toren van de Hervormde Kerk, waarschijnlijk daterend uit de 11e eeuw. Vanaf het begin van de vorige eeuw ontwikkelde Garderen zich ’s zomers van boerendorp tot recreatiedorp

Ruimtelijke opbouw

Garderen heeft een radiale wegenstructuur dankzij het stelsel van oorspronkelijke schapendriften in noordwestelijke en zuidoostelijke richting. Deze komen bij elkaar in de Dorpsstraat en rond de Brink maar er is geen echt dorpscentrum ontstaan. De oorspronkelijke Brink lag overigens achter de kerk, aan de Bakkerstraat. De aaneengesloten lintbebouwing waaiert uit tot ver in het landschap. Aan de noordkant van het dorp grenzen de achtererven aan uitlopers van het landschap. Aan de zuidzijde zijn tussen de radialen ook kleine dorpsuitbreidingen tot stand gekomen.

Structuurbeeld

Als gevolg van de vele radiale wegen heeft Garderen geen echte ruimtelijke hoofdstructuur. In functioneel opzicht de provinciale wegen N310 en N797 belangrijker dan de andere wegen, omdat ze aansluiten op andere belangrijke wegen of de verbinding vormen met nabijgelegen kernen. In de Dorpsstraat komen alle wegen bij elkaar maar juist hier is de bebouwing betrekkelijk open en is ook het landschap nog te ervaren.

Stroe

Historische ontwikkeling

Stroe is mogelijk één van de oudste nederzettingen van ons land. Deze stelling is gebaseerd op oudheidkundige vondsten langs de bovenloop van de Houtbeek, waarvan een grote vuursteenwerkplaats uit de prehistorie de belangrijkste was. Lange tijd lag het dorpscentrum een halve kilometer zuidelijker, bij de kruising van de Wulpenweg en de Ravenweg. In 1876 werd Stroe uit zijn betrekkelijke isolement verlost door de opening van de Oosterspoorweg. Geleidelijk verplaatste het dorp zich richting de kruising met de spoorweg. De Halte Stroe was een belangrijke stopplaats voor militairen die gelegerd waren in 'De Harskamp'. Ook werd in het dorp personeel van het infanterie schietkamp gehuisvest. Nu maakt Stroe geen deel meer uit van de dienstregeling. Wel bevinden zich nog enkele bedrijven langs de spoorlijn. De noordkant van Stroe wordt nu begrensd door rijksweg A2. Deze loopt hier op enige afstand van het spoor, zodat een smalle zone tussen twee infrastructuurlijnen is ontstaan.

Ruimtelijke opbouw

De doorgaande Wolweg is de belangrijkste ontsluiting van Stroe maar het grootste deel van de bebouwde kom ligt tussen de historische Wulpenweg en de Stroeerweg. De belangrijkste wegen vallen daardoor deels samen met de randen van het dorp. Waar de bebouwingslinten van de Stroeerweg en de Tolnegenweg die van de Wolweg raken, ontstaat een compacter bebouwd gebied zonder dat een echt dorpscentrum is gevormd.

Structuurbeeld

De gelijkwaardigheid van de verschillende toegangswegen en de informele stratenpatronen achter de bebouwingslinten leiden tot een wat diffuse ruimtelijke structuur. Het centrale deel van de Wolweg is het feitelijke dorpscentrum maar de open ruimte is nog geen echt plein geworden. De viaducten in de A2 fungeren als toegangspoorten vanuit het noorden maar vooral het viaduct over de Wolweg is een onaantrekkelijk, donker gat.

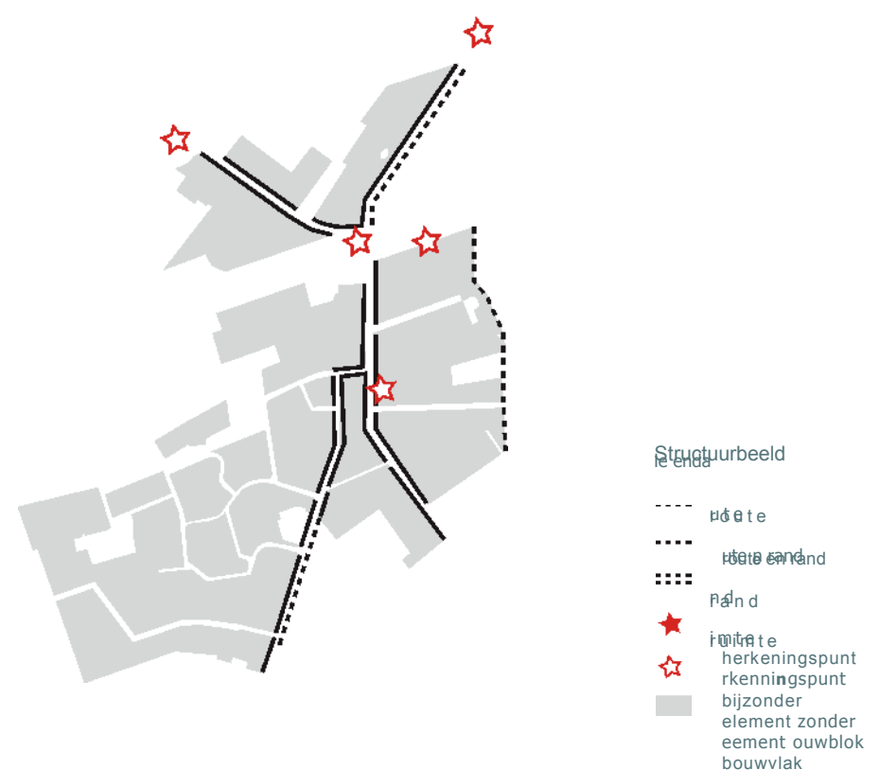

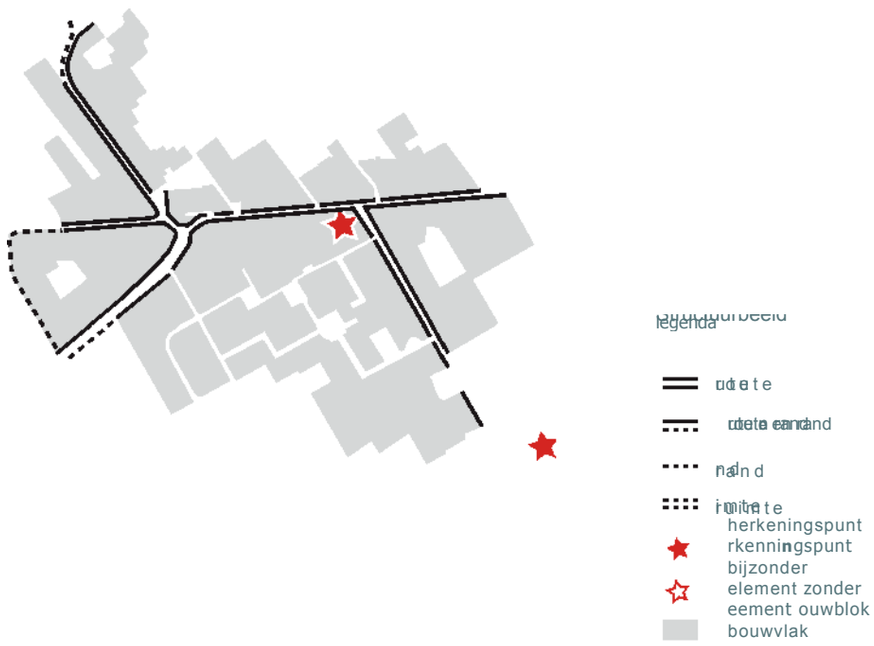

Zwartebroek

Historische ontwikkeling
Net zoals het naburige Nijkerkerveen is Zwartebroek ontstaan als gevolg van veenontginningen. Het dorp dankt haar naam aan de lage ligging van de broekgronden en de aanwezigheid van laagveen, ook wel zwartveen genoemd. Het rechthoekige verkavelingspatroon is het gevolg van het ontvenen voor de turfwinning.

Ruimtelijke opbouw
Zwartebroek is ontstaan als lintdorp langs de huidige Platanenlaan en het verlengde daarvan,de Wielweg. Op deze oostwest verbinding werden later nieuwe wegen aangetakt: de Damweg naar het noordwestelijk gelegen Nijkerkerveen en de Eendrachtstraat naar Terschuur. In de oksels van beide T-kruisingen zijn achter enkele bebouwingslinten kleine uitbreidingen ontstaan. Vanuit de dorpskom is daardoor het open landschap nauwelijks nog te ervaren.

Structuurbeeld
De Platanenlaan/Wielweg ligt nog steeds centraal in het dorp en vormt de natuurlijke ruggengraat van Zwartebroek. Ondanks de beschikbare ruimte is geen echt dorpscentrum ontstaan. Dankzij de Eendrachtstraat vormt Zwartebroek een soort twee-eenheid met Terschuur.

Terschuur

Historische ontwikkeling

Terschuur is ontstaan rond een driesprong in de oude Hessenweg van Amsterdam over Amersfoort naar Deventer. Aan de tijd dat er voor het gebruik van de weg tol moest worden betaald herinnert nog de boerderij ‘De Tolboom’. De Landtol van Terschuur was een begeerde bron van inkomsten, die graag van de hertog van Gelre werd gepacht. Als pachter wordt in 1518 Berruw van Estvelt genoemd. De pachters woonden waarschijnlijk in het huis ‘Terschuur’, waaraan het dorp haar naam dankt. Lange tijd woonde de tolgaarder in het huisje aan de Hoevelakenseweg, waarop nog steeds de afstanden naar nabijgelegen plaatsen te lezen zijn.

Ruimtelijke opbouw

De spoorlijn van Amersfoort naar Apeldoorn werd aan de zuidzijde van de driesprong door het dorp geleid en kreeg hier ook een halte. Hierdoor werd Terschuur in tweeën gedeeld. Toen in de jaren 30 van de vorige eeuw werd besloten om de rijksweg noordelijk van de spoorlijn te projecteren, werd deze scheiding nog sterker. Na de aanleg van de A2 is de oorspronkelijke driesprong geheel onder het asfalt verdwenen. Hierdoor is de historische ruimtelijke opbouw van Terschuur niet meer goed afleesbaar. Aan de noordzijde van de Hoevelakenseweg zijn aan beide zijden van de Eendrachtstraat kleine uitbreidingen verrezen.

Structuurbeeld

De oude Hessenweg vormt als Hoevelakenseweg nog steeds de ruggengraat van het dorp, ook al ligt ze nu langs de dorpsrand. Ter plaatse van de verdwenen driesprong raakt deze weg bijna de A2. De aanleg van de Eendrachtstraat heeft een nieuwe kruising doen ontstaan, waardoor het zwaartepunt van het dorp in oostelijke richting is verschoven. Dankzij de Eendrachtstraat vormt Terschuur een soort twee-eenheid met Zwartebroek

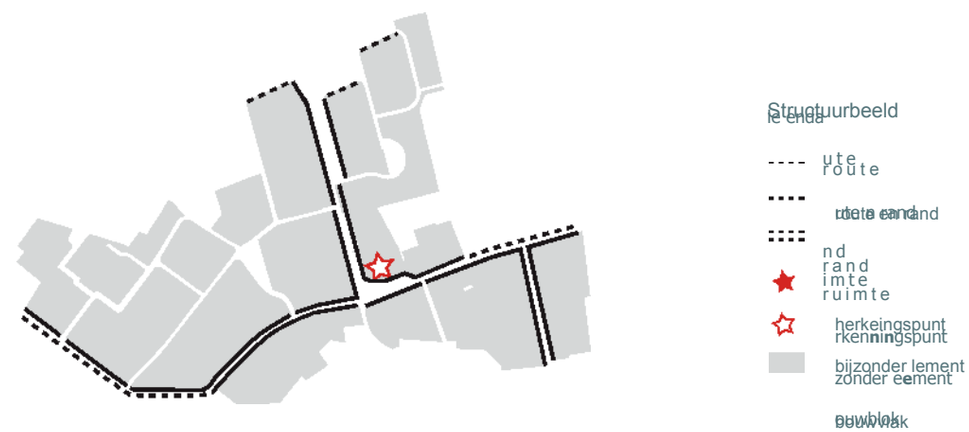

De Glind

Ruimtelijke opbouw

- wonen
- werken/voorzieninge
- n groen water
- uitbreidingsplan

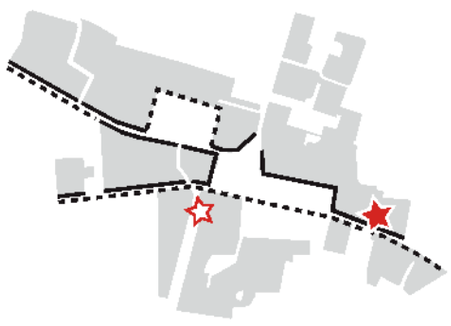

Historische ontwikkeling

De huidige kern De Glind ligt westelijk van de plek waar het oorspronkelijke buurtschap lag, evenals het huis ‘De Glindhorst’, een forse woontoren met een aantal bijgebouwen. In 1863 werd in het toenmalige buitengebied van De Glind een school opgericht. Op deze afgelegen plek startte Ds. Rudolph in 1911 met de opvang van kinderen, die niet in het ouderlijk milieu konden opgroeien. Deze kinderen werden ondergebracht bij boerengezinnen in de omgeving en hielpen bij de ontginning van heidevelden. Rond de basisschool en tuinbouwschool van de stichting kwamen geleidelijk woningen voor het personeel, woongebouwen voor de oudere jeugd een winkel en opleidingsgebouwen. Deze verspreide bebouwing heeft de huidige omvang van de kern bepaald, die ook wel ‘Jeugddorp De Glind’ wordt genoemd, hoewel niet alle inwoners een band hebben met de Rudolphstichting.

Ruimtelijke opbouw

Het dorp ligt aan weerszijden van de Postweg maar kent geen echte bebouwingslinten. De Glind bestond oorspronkelijk uit ruim in het groen geplaatste vrijstaande bebouwing rond een rechthoekige brink in de vorm van een grasveld. Dat heeft een parkachtig gebied opgeleverd dat naadloos pas in de coulissen van het kampenlandschap. Aan de westzijde is een kleine woonbuurt verrezen en aan de noordzijde is een dergelijk buurtje in ontwikkeling.

Structuurbeeld

De Postweg vormt de ruggengraat van het gebied maar heeft door het ontbreken van lintbebouwing het karakter van een groene laan. De brink is de belangrijkste openbare ruimte. Deze wordt evenmin ruimtelijk begrensd maar vormt de voorgrond voor belangrijke bouwwerken zoals het hoofdgebouw van de stichting en de kerk. De Glind houdt het midden tussen een bebouwd landschap en een instellingenterrein. Daardoor neemt het een aparte plaats in temidden van de dorpen in de gemeente Barneveld.

Kootwijk

Historische ontwikkeling

Kootwijk werd voor het eerste genoemd in de 14e eeuw. Het dorp is ontstaan als een agrarische enclave temidden van uitgestrekte woeste gronden. Mischien is het dorp gesticht door de bewoners van een vroeg-middeleeuwse nederzetting op het Kootwijkerzand, die waarschijnlijk in de 12e eeuw door het zand is ondergestoven. De boerderijen en schaapskooien van Kootwijk lagen verspreid door de omgeving. Het dorp ontwikkelde zich niet centraal maar excentrisch temidden van de boerderijen, rond een driesprong van wegen. Het bestond lange tijd uit niet meer dan een kerk met enkele woonhuizen. Tot aan het eind van de 19e eeuw werd Kootwijk omzoomd door een rand heidevelden met daaromheen zandverstuivingen. Door bosaanplant op deze woeste gronden ligt Kootwijk tegenwoordig niet meer open in het landschap maar als een grote kamer in het bos.

Ruimtelijke opbouw

De doorgaande Heetweg/Nieuw Milligenseweg (N302) slingert zich als belangrijkste ruimtelijk element door het dorp. De aansluiting van de Kootwijkerdijk bepaalde de plek van de Brink, waaraan ook de uit de vroege middeleeuwen daterende Nederlands Hervormde kerk werd gebouwd. Dankzij de aanleg van de Kerkendelweg is er een vierzijdige kruising ontstaan. Na 1900 zijn er verder geen nieuwe wegen of straten bijgekomen. Als gevolg van de verspreide bebouwing heeft zich geen echt dorpscentrum kunnen vormen.

Structuurbeeld

De Heetweg is nog steeds de structurele drager van het dorp. De overige straten sluiten vlakken in die rechtstreeks ontleend zijn aan de agrarische verkaveling. Als gevolg van de minimale bebouwing is er eerder sprake van een bebouwd landschap dan van een echt dorp. Dankzij de omringende beplanting heeft Kootwijk wel een zekere mate van beslotenheid. De Brink vormt de belangrijkste ruimte van Kootwijk.

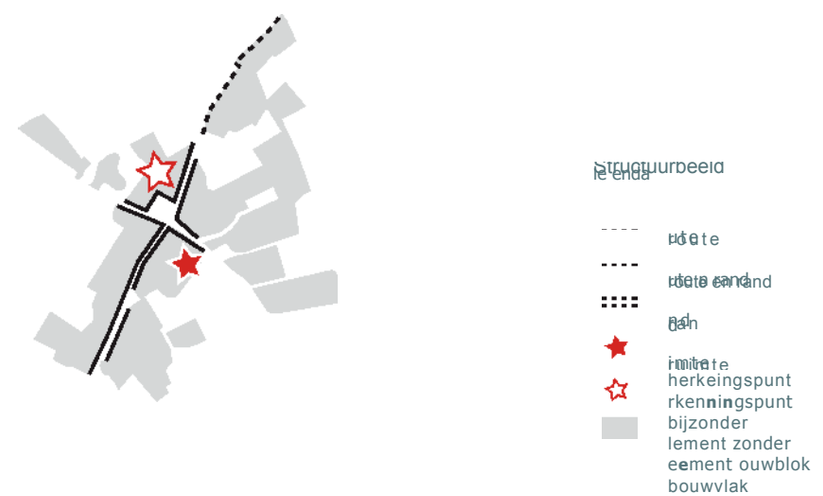

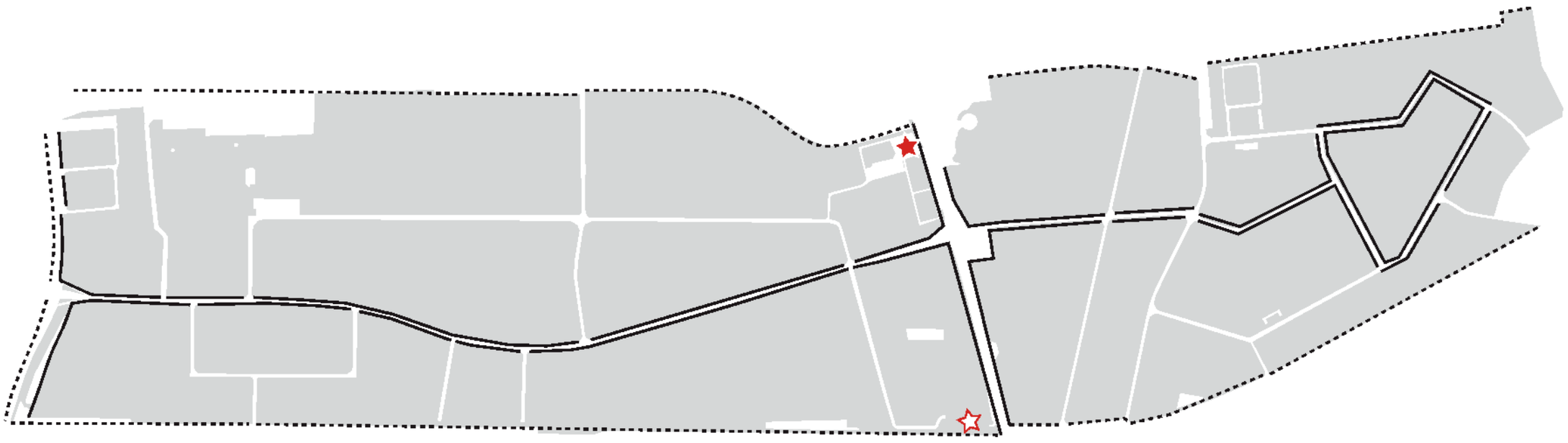

Ruimtelijke opbouw

- wonen
- werken/voorzieninge
- n groen water
- uitbreidingsplan

Structuurbeeld
legenda

- route
- route rand
- rand
- herkeningspunt
- rkenningspunt
- bijzonder element
- zonder eement
- ouwblok
- bouwvlak

Harselaar

Historische ontwikkeling

Bedrijventerrein Harselaar is ontstaan op de plek waar vroeger een knooppunt van spoorwegen lag. Hier kruiste de spoorlijn tussen Amersfoort en Apeldoorn de lokaal spoorweg van Nijkerk naar Ede. Het gebied is genoemd naar het nabijgelegen buurtschap Harselaar. Het noordelijke deel van de spoorweg richting Nijkerk is in 1937 opgeheven. Dankzij de komst van rijksweg A1 en de afslag naar Barneveld en Voorthuizen kwam de ontwikkeling van Harselaar in een stroomversnelling. Eerst ontstond het westelijk deel en later in de jaren 80 het oostelijk deel. Enkele voormalige landwegen zoals de Harselaarseweg en de Gildeweg zijn als bedrijvenstraten in de ruimtelijke structuur van bedrijventerrein Harselaar opgenomen.

Ruimtelijke opbouw

Het bedrijventerrein heeft een oppervlakte van 120 ha en ligt tussen de A2 en de spoorlijn. Min of meer haaks daarop lopen de belangrijkste routes tussen Barneveld en Nijkerk en tussen Barneveld en Voorthuizen. De laatste verbinding sluit als provinciale weg ook aan op de rijksweg en fungeert daarmee als één van de belangrijkste knooppunten in de gemeente. De provinciale weg, die hier Baron van Nagellstraat heet, vormt ook een belangrijke entree van Barneveld. Langs deze route ligt gedateerde kantoorbebouwing die de achterliggende bedrijvigheid aan het oog onttrekt. Een bijzonder gebouw vormt het recente transferium ter hoogt van de spoorwegovergang. Als gevolg van de interne ontsluitingslussen keert de meeste bebouwing zich met haar achterzijden naar de buitenranden, zodat Harselaar vanaf zowel de rijksweg als vanuit de trein weinig te bieden heeft.

Structuurbeeld

Op zich ligt Harselaar mooi ingeklemd in een lensvormige zone tussen twee infrastructuurbundels. Helaas is aan de vormgeving van de randen niet veel aandacht besteed. De interne structuur bestaat uit een soort assenkruis van de Baron van Nagellstrat en de Harselaarseweg/Energieweg, al loopt de Energieweg voorbij de Mercuriusweg niet verder door. De zichtlocatie langs de A2 vormt de belangrijkste rand, de Baron van Nagellstraat zou kunnen transformeren tot poort van Barneveld.

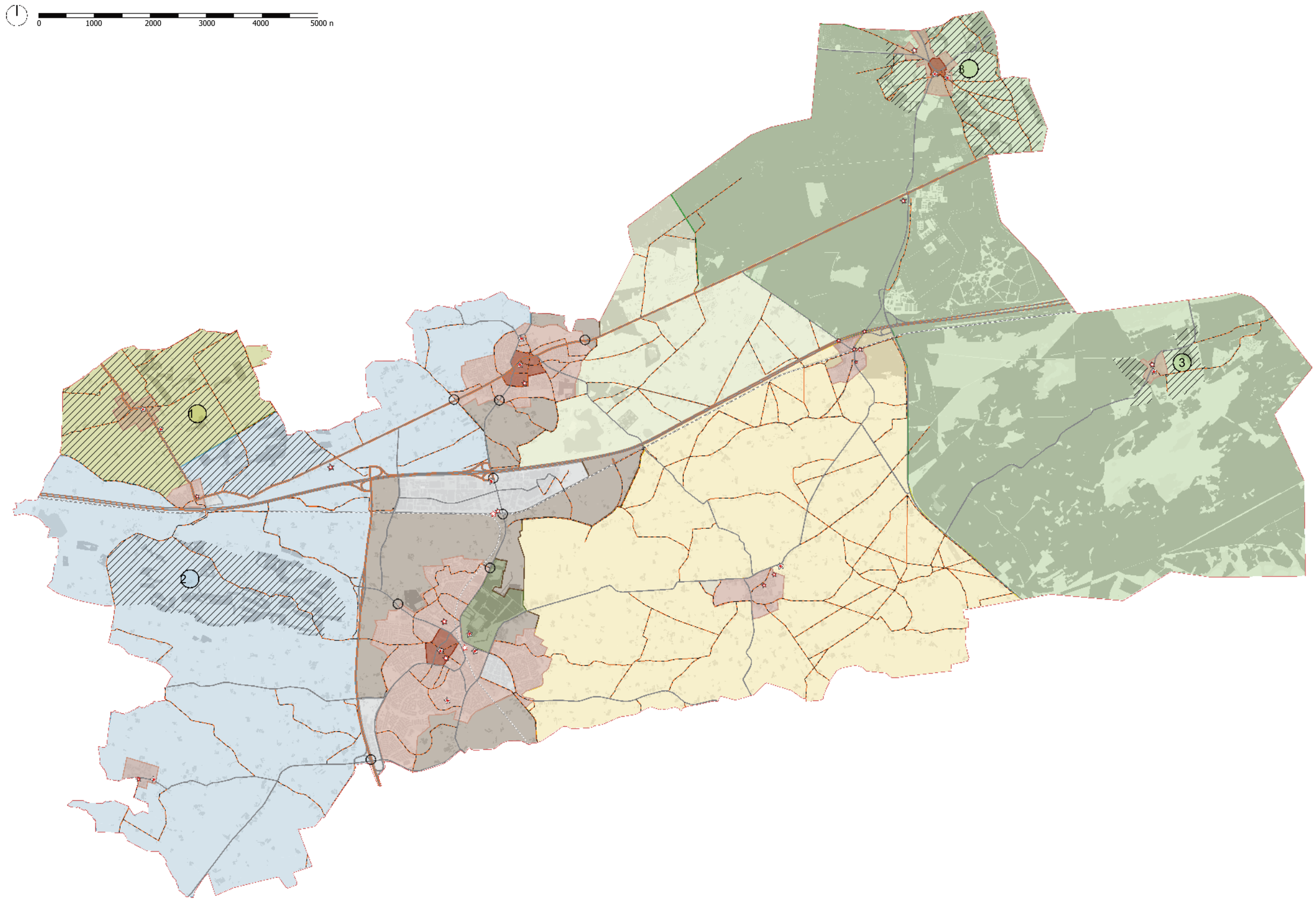

ruimtelijk raamwerk

Ruimtelijk raamwerk

Drie lagen

Vlakken, lijnen en punten vormen het raamwerk van de gemeente Barneveld. De landschappelijke vlakken, infrastructurele lijnen en het patroon van nederzettingen vormen de drie lagen, waaruit het gemeentelijk grondgebied is opgebouwd. Op elk van deze lagen vinden veranderingen plaats. Het landschap heeft de laatste anderhalve eeuw veel dynamiek gekend maar heeft nu een stabiele verdeling tussen een cultuur- en een natuurlandschap. De infrastructuur is flink gegroeid en blijft in ontwikkeling zolang de mobiliteit en de verstedelijking toenemen. Vooral het nederzettingenpatroon is nog sterk in beweging als gevolg van projecten voor nieuwe woon- en werkgebieden.

Vlakken

Hoewel het landschap uit vier typen bestaat, valt het ruimtelijk gezien uiteen in twee delen: de lager gelegen en natte Gelderse Vallei en de hoger gelegen en droge Veluwe. De Gelderse Vallei is relatief open, hoewel de beplantingen op erven en tussen de agrarische kavels tot een fijnmazige aaneenschakeling van kleinere open ruimten heeft geleid. De Veluwe is relatief dicht maar hier vormen de open plekken van heidevelden en zandverstuivingen soms fraaie vergezichten.

De meeste ontwikkelingen spelen zich af in het cultuurlandschap van de Gelderse Vallei. Dat geldt voor zowel de intensieve pluimveehouderij als voor verstedelijkingsprocessen die beide een forse toename van de bebouwing tot gevolg hebben. Juist hier is nieuwbouw goed zichtbaar en zijn de ruimtelijke gevolgen groot. In het natuurlandschap van de Veluwe zijn de ontwikkelingen beperkt. Hier zijn de ruimtelijke consequenties van nieuwe bebouwing ook veel minder zichtbaar. De meeste ontwikkelingen vinden dus plaats in het ruimtelijk gezien meest kwetsbare deel van de gemeente.

Lijnen

In de T-structuur van rijkswegen is al rekening gehouden met het doortrekken van de A30 in noordelijke richting. Wanneer dat zou gebeuren wordt de gemeente doorsneden door een assenkruis van snelwegen en is de bereikbaarheid van vooral de hoofdkern Barneveld optimaal. Met de provinciale wegen N303 en N805, waarlangs ook de ‘Valleilijn’ loopt, is nu al sprake van een sterke wisselwerking tussen Barneveld en Voorthuizen en het tussengelegen bedrijventerrein Harselaar. Er heeft zich een soort ladder gevormd met rijksweg A30 en beide provinciale wegen als ‘bomen’ en met als ‘sporten’ de Apeldoornsestraat/N344, rijksweg A1, spoorlijn, Thorbeckelaan, Kallenbroekerweg, Plantagelaan en Scherpenzeelseweg/N802.

Punten

Alle kernen binnen de gemeente kunnen een eigen ontwikkeling doormaken maar het accent ligt heel duidelijk bij de twee grootste kernen Barneveld en Voorthuizen. Terwijl de landelijke kernen qua omvang echte punten in hun omgeving blijven, groeien de grootste kernen en het bedrijventerrein Harselaar verder door. De ‘ladder’ tussen beide kernen is de zone waar de komende jaren de verstedelijking nog verder zal toenemen. Op dit weefsel ontwikkelen de oorspronkelijke ‘punten’ zich tot een aaneengesloten suburbaan woon- en werklandschap. De ruimtelijke opbouw van de gemeente zal hierdoor ingrijpend veranderen.

Ontwikkelingstendens

De landschappelijke tweedeling van de gemeente Barneveld viel ooit samen met haar ruimtelijke opbouw. Door de verwachte verstedelijking van de zone Barneveld/Voorthuizen ontstaat geleidelijk een ‘dorpse’ bandstad ter weerszijden van de A1. Deze verdeelt de Gelderse Vallei binnen de gemeente in twee afzonderlijke delen en vormt zelf een soort parkstad met groene woonmilieus rond twee dorpskernen en in het midden een vooral op de snelweg georiënteerd werkgebied. Zo ontstaat als ruimtelijk raamwerk een soort landschappelijke vierdeling in combinatie met een assenkruis van autowegen en spoorlijnen.

Welstandsnota

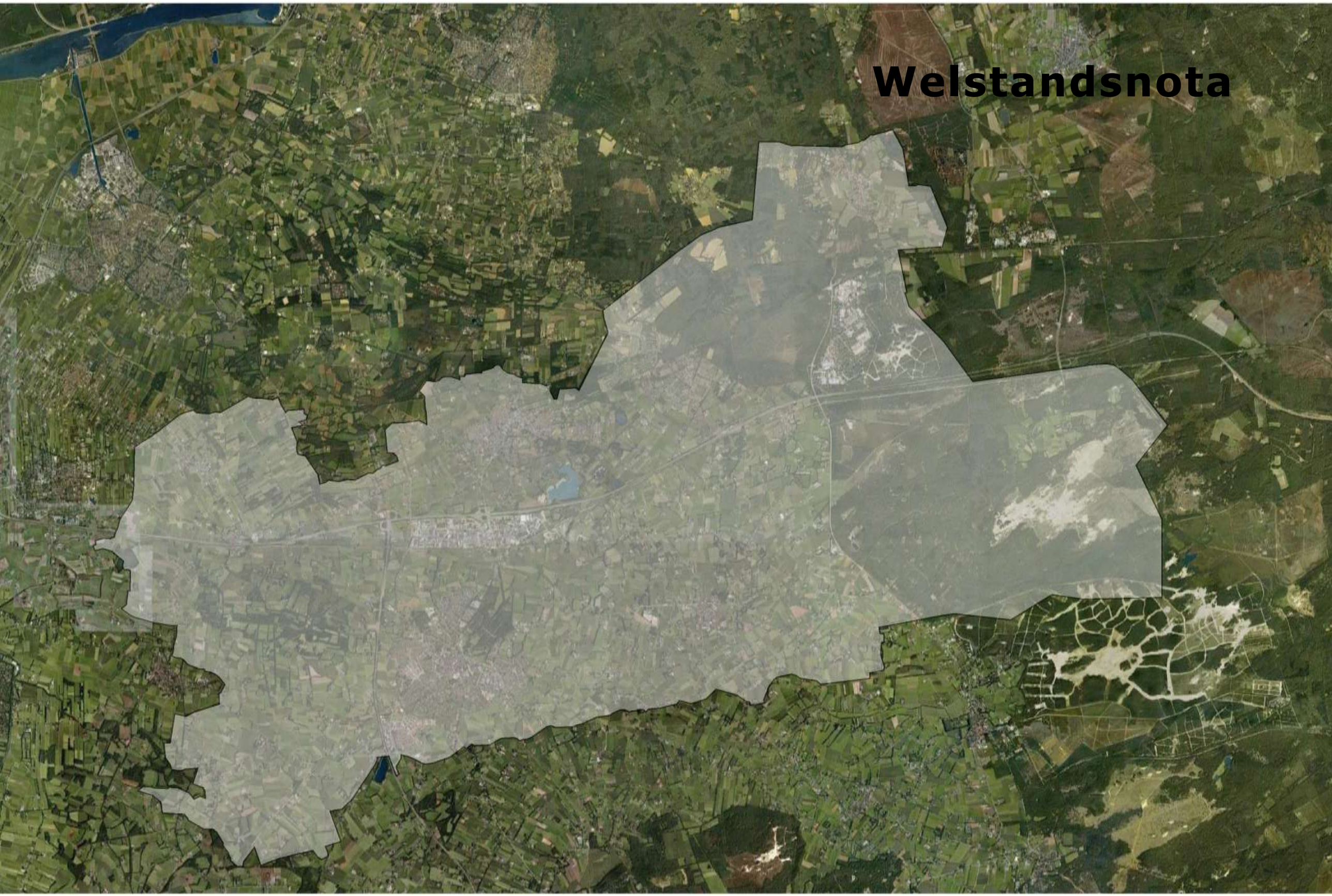

Inhoud Welstandsnota

Inleiding **49**
Welstand opnieuw bezien 49
Relatie met Ruimtelijke Atlas 49
Sturen in plaats van toetsen 49
Evaluatie 49

Welstandsnota in het kort **50**
Afweging van belangen 50
Objectief of subjectief? 50
Beeldkwaliteitplan 50
Overzicht 50

Waarom Welstand **52**
Ruimtelijke kwaliteit en beleid 52
Belevingswaarde als invalshoek 52
Beoordeling ontwerpen 52
Welstand en acceptatie 53
Architectuurbeleid 53
Waardering en goedkeuring 53

Draagwijdte Welstandstoezicht **53**

Welstandskaart **54**
Kaartbeeld 54
Welstand en bestemmingsplan! 54
Welstand of beeldkwaliteitplan? 54

Supervisie en beeldkwaliteit **55**
Supervisie 55
Beeldregie 55
Van ontwerp naar beheer 55

Barneveldse aanpak **57**
Van beschrijving naar kaartbeeld 57
Waar wel en waar geen welstandstoezicht 57
Welke welstandsregimes worden onderscheiden 57
Waar geldt welk welstandsregime? 57
Kernen 58
Buitengebied 58
Routes 59

Toetsingscriteria **60**
Welstandsregimes 60
Beperkt welstandsregime 60
Regulier welstandsregime 61
Bijzonder welstandsregime 61

Beleidsregels welstandsvrij bouwen **63**
Welstandsvrije bouwwerken 63
Kernen 63
Buitengebied 63

landschap

infrastructuur

Inleiding

Welstand opnieuw bezien

De gemeente Barneveld heeft behoefte aan een nieuw welstandsbeleid. Uitgangspunt daarbij is dat welstandstoezicht alleen moet plaatsvinden waar dat door het gemeentebestuur belangrijk wordt gevonden. Er zijn plekken in de gemeente waar een esthetische beoordeling niet zo belangrijk is en de ruimtelijke dynamiek meer haar gang kan en mag gaan. Andere plekken verdienen juist weer sturing of bescherming, bijvoorbeeld rond monumenten of bijzondere ensembles. De keuze hiertussen vindt de gemeente een politieke aangelegenheid: de vraag of en zo ja waar welstandstoezicht moet plaatsvinden moet in de gemeenteraad aan de orde worden gesteld. Het beleid is daarbij gericht op deregulering: voor minder bouwaanvragen een welstandstoets gebaseerd op minder en duidelijker regels.

Op de vraag hoe eventueel welstandstoezicht zou moeten plaatsvinden wordt hier al een voorlopig antwoord geformuleerd: niet door te omschrijven hoe het gebouw moet worden maar door aan te geven waarop de dorpsbouwmeester haar beoordeling van het ontwerp moet baseren.

Relatie met Ruimtelijke Atlas

Voor u ligt geen klassieke welstandsnota met objectgerichte en gebiedsgerichte criteria maar een uitwerking van de Ruimtelijke Atlas voor de gemeente Barneveld. In deze atlas met beknopte toelichtingen wordt vooral met kaartbeelden gewerkt. Deze laten ontstaan en ontwikkeling van de gemeente zien. Van de oorspronkelijke landschappelijke patronen en de latere verkeerstechnische doorsnijdingen hierin tot de onstuimige groei van enkele kernen. Zo krijgen we letterlijk een goed (kaart)beeld van de gemeente, op basis waarvan besloten kan worden waar welke vorm van welstandsbeleid van toepassing is.

Sturen in plaats van toetsen

De gemeente Barneveld voert al jaren een actief ruimtelijk beleid en heeft sinds kort ook een eigen ‘dorpsbouwmeester’. De ervaring hier en elders leert dat vooraf sturen betere resultaten geeft dan achteraf toetsen. Het welstandsbeleid is bedoeld om de gerealiseerde ruimtelijke kwaliteit voor langere tijd te behouden. Dat is iets anders dan bevriezen, want bouwwerken zijn in de eerste plaats bedoeld om te gebruiken. Uiteraard staan ontwerp en beheer niet los van elkaar: wat met soms grote inspanning gerealiseerd is, verdient niet alleen goed onderhoud maar soms ook bescherming via ruimtelijk beleid, waartoe ook het welstandsbeleid wordt gerekend.

Evaluatie

Nieuw beleid moet altijd op haar uitkomsten worden getoetst. Geldt voor welstand dat minder ook beter is? Qua bemoeienis wel, qua resultaten weten we dat nog niet. Vele middeleeuwse steden zijn zonder welstandstoezicht tot stand gekomen en in de renaissance had men aan eenvoudige ‘keuren’ voldoende om prachtige stadsgezichten te bouwen. Daartegenover staat dat Nieuw Zuid in Amsterdam zonder de toenmalige, vasthoudende schoonheidscommissie nooit dat mooie, samenhangende stadsdeel was geworden.
Ook voor de gemeente Barneveld is het zoeken naar een nieuw evenwicht. Daarom is voor de welstandsnota een opzet gekozen die relatief eenvoudig kan worden aangepast. In het hoofdstuk ‘Meer of minder welstand’ wordt al vooruitgelopen op de vraag, hoe met veranderende inzichten kan worden omgegaan.

Welstandsnota in het kort

Afweging van belangen

Het ruimtelijke toetsingsbeleid van de gemeente Barneveld maakt een afweging tussen het privé en het algemeen belang. In algemene termen: wanneer het algemeen belang niet wordt geschaad, wordt het privé belang gehonoreerd. Dat geldt bijvoorbeeld voor de *vergunningvrije bouwwerken*, ruimtelijke ingrepen die zonder tussenkomst van de (gemeentelijke) overheid mogen worden opgericht.

Voor een bepaalde categorie bouwwerken gelden gemeentelijke *sneltoetscriteria*. Indien voldaan wordt aan deze criteria vindt er geen welstandstoets plaats. Zie hiervoor ook het laatste hoofdstuk van deze nota.
Pas bij grotere bouwwerken geldt niet alleen de technische maar ook de esthetische beoordeling, *de welstandstoets*.
In de gemeente Barneveld worden vier welstandsregimes onderscheiden: welstandsvrij, beperkt, regulier en bijzonder, met een oplopende reeks toetsingscriteria. De dorpsbouwmeester beoordeelt - behalve in de welstandsvrije gebieden - de gevolgen van de ruimtelijke ingreep voor de kwaliteit van de openbare ruimte, het algemene belang. Het nieuwe of aangepaste bouwwerk moet niet alleen aan de toegestane afmetingen conform het bestemmingsplan voldoen, maar ook aan 'redelijke eisen van welstand', zoals dat vroeger omschreven werd.

Objectief of subjectief?

Welstandseisen klinken subjectief en zijn dat ten dele ook. In de vorige welstandsnota is geprobeerd om dit subjectieve oordeel te objectiveren. Dat leidde tot veel criteria maar lang niet altijd tot objectiviteit. De 'waarom' vraag kan altijd weer gesteld worden en in deze welstandsnota accepteren we dat: over smaak valt kennelijk te twisten. Wel wordt precies aangegeven waarop binnen een bepaald welstandsregime beoordeeld wordt. Een deskundige dorpsbouwmeester en een vakbekwame architect moeten er vervolgens samen zien uit te komen. Daarbij gaat het niet om mooi of lelijk, maar om zaken zoals compositie, schaal, maat, ritme, verhoudingen, materialen, kleuren, kortom: over ontwerpen.

Beeldkwaliteitplan

Voor ontwikkelingen waarbij de ruimtelijke en/ of functionele structuur verandert, biedt de welstandsnota geen soulaas, omdat het raamwerk hier niet meer of nog niet aanwezig is. Voor deze ruimtelijke ingrepen wordt in de regel een stedenbouwkundig plan gemaakt, waarin de nieuwe structuur wordt vastgelegd. Daarnaast is een beeldkwaliteitplan nodig, liefst in combinatie met supervisie. In zo'n beeldkwaliteitplan wordt vooruitgelopen op de nieuwe structuur en aangegeven hoe de bebouwing een plaats moet krijgen in het nieuwe, stedenbouwkundig plan. Het gaat dan om vooraf sturen op ruimtelijke kwaliteit, de welstandsnota staat tijdens de realisatie even 'buiten spel'. Daarna moet het welstandstregime voor deze gebieden worden bepaald. De gemeente Barneveld huldigt het standpunt dat via een beeldkwaliteitplan ontwikkelde uitbreidingen de eerste jaren na voltooiing welstandsvrij zullen zijn.

Overzicht

Hieronder zijn de verschillende vormen van ruimtelijke toetsing kort samengevat. Voor de vergunningvrije bouwwerken, bouwwerken die

voorzieningen

verkeer

binnen de sneltoetscriteria vallen en bouwwerken in de welstandsvrije gebieden, is in ieder geval geen welstandstoetsing vereist. Bij wet is vastgelegd voor welke categorieën bouwwerken geen omgevingsvergunning nodig is. Op deze bouwwerken kan de gemeente geen invloed uitoefenen in het kader van welstandstoetsing. Ruimtelijke ingrepen die een nieuwe structuur met zich meebrengen in gebieden met een beeldkwaliteitplan vallen ook buiten de welstandstoetsing, omdat de welstandsnota hierin nog niet heeft kunnen voorzien.

Vergunningvrije bouwwerken

- een categorie van kleinere bouwwerken bij met name woningen
- onder bepaalde voorwaarden ook toegestaan bij bedrijven en andere bouwwerken
- waar het geldende bestemmingsplan dit toelaat zijn er ruime mogelijkheden om zonder omgevingsvergunning te bouwen
- geldt vooral aan de achterkanten van woningen
- van belang voor particulieren.

Sneltoetscriteria

- hebben betrekking op kleinere bouwprojecten zoals dakkapellen en aan- en uitbouwen bij woningen, agrarische bebouwing en kleine woningen in het buitengebied
- alleen geldend binnen het beperkte en reguliere welstandsregime.

Welstandsvrije gebieden

- voor deze gebieden gelden zelfs geen sneltoetscriteria
- alleen van toepassing op zorgvuldig geselecteerde plekken
- van belang voor particulieren vanwege vrije kavels en ondernemers vanwege zeer eenvoudige bedrijfsbebouwing.

Beperkt welstandsregime

- voor deze gebieden gelden wel de sneltoetscriteria
- alleen van toepassing buiten de ruimtelijke hoofdstructuur
- van belang voor particulieren vanwege vrije kavels en kleinere opdrachtgevers.

Regulier welstandsregime

- ook voor deze gebieden gelden de sneltoetscriteria
- van toepassing binnen de ruimtelijke hoofdstructuur
- van belang voor ontwikkelaars.

Bijzonder welstandsregime

- vanaf dit regime zijn sneltoetscriteria niet meer mogelijk
- van toepassing in (zeer) waardevolle gebieden binnen de ruimtelijke hoofdstructuur
- van belang voor ontwikkelaars en gemeente.

Beeldkwaliteitplannen en supervisie

- vallen buiten het bestek van het ruimtelijk raamwerk en dus ook buiten de welstandsnota
- ruimtelijke transformaties in de vorm van herstructureringsprojecten en uitbreidingen
- van belang voor ontwikkelaars en gemeente.

Waarom Welstand

Ruimtelijke kwaliteit en beleid

De overheid heeft ruimtelijke kwaliteit ruim 20 jaar geleden als beleidsconcept omarmd, zo staat in de publicatie Landschap NH, uitgegeven in 2007 door WZNH adviescommissie voor ruimtelijke kwaliteit te Alkmaar. In de 4e Nota Ruimtelijke Ordening uit 1988 wordt de betekenis van ruimtelijke kwaliteit als volgt beschreven: *'Méér kwaliteit is van groot belang voor vele beleidsterreinen. Ook het ruimtelijk beleid zelf levert een eigen bijdrage aan de kwaliteit van ons stedelijk en landelijk gebied. Het ruimtelijk beleid is erop gericht de gebruikswaarde van een gebied te vermeerderen, de belevingswaarde te verhogen en de toekomstwaarde te vergroten. De concrete invulling van die ruimtelijke kwaliteit zal daarbij van geval tot geval verschillen'.* In de Nota Ruimte uit 2004 wordt deze stellingname weer herhaald.

Daarmee is wel gezegd wat de rijksoverheid met ruimtelijke kwaliteit beoogt maar niet wat het begrip nu precies inhoudt. Toch is dat volgens genoemde publicatie geen echt probleem. De schrijvers verwijzen naar Vitruvius, die in de eerste eeuw voor Christus met een vergelijkbare driedeling van ruimtelijke kwaliteit is gekomen:

- utilitas: bruikbaarheid, doelmatigheid
- venustas: schoonheid
- firmitas: stevigheid, duurzaamheid.

Deze verdeling komt goed overeen met de manier waarop, nog steeds volgens de publicatie van WZNH, ruimtelijke kwaliteit in Nederland operationeel wordt gemaakt:

- gebruikswaarde: functioneel, doelmatig bereikbaar
- belevingswaarde: identiteit, diversiteit, herkenbaarheid
- toekomstwaarde: uitbreidbaar, aanpasbaar, flexibel.

Belevingswaarde als invalshoek

Het begrip ruimtelijke kwaliteit heeft dus een lange geschiedenis en dankt haar bestaan misschien wel aan haar subjectieve karakter. Door het concreet te maken zou het begrip haar lading verliezen en wordt het onbruikbaar. Daarom kunnen we kennelijk goed leven met het ontbreken van een harde definitie. We herkennen ruimtelijke kwaliteit heus wel, vaak zonder het duidelijk onder woorden te kunnen brengen. Daarom is het ook zo lastig om bij nieuwe plannen de gewenste ruimtelijke kwaliteit te benoemen, er is immers nog niets te ervaren.

Bij het bereiken van ruimtelijke kwaliteit heeft het welstandstoezicht een belangrijke functie. Haar betekenis heeft vooral betrekking op het onderdeel belevingswaarde van ruimtelijke kwaliteit. Vergeleken met gebruiks- en toekomstwaarde is de term belevingswaarde weer de minst meetbare en daardoor meest subjectieve. Daarmee heeft men het in het verleden soms moeilijk gehad, omdat welstandstoetsen als willekeurig en daarmee het welstandstoezicht als willekeur werd gezien, wat soms trouwens ook het geval was. Als reactie heeft men geprobeerd om de toetsing door welstand te concretiseren door aspecten te benoemen waarop beoordeeld wordt. Vaak heeft men de verleiding echter niet kunnen weerstaan om bij de criteria tevens de oplossingen aan te dragen. Op dergelijke subjectieve invullingen zitten opdrachtgevers en ontwerpers terecht niet te wachten. Ze leiden ook lang niet altijd tot ruimtelijke kwaliteit.

Beoordeling ontwerpen

Het is belangrijk dat architecten en plantoetsers in hun eigen rol blijven. Daarom moeten criteria niet formuleren hoe iets moet worden ontworpen maar waarop bij de beoordeling gelet wordt. Zo kan een gesprek ontstaan tussen architect(en) en degene(n) die de welstandstoets uitvoeren over wat de essentie is van een opgave op een bepaalde plek, wat de betekenis is voor de gemeente Barneveld in het algemeen en de specifieke locatie in het bijzonder. Door ruimte te bieden aan ontwerpers, wint het advies van welstand aan kracht.

De door de gemeente gewenste transparantie bepaalt alleen waarop wordt getoetst, niet wat een architect zou moeten ontwerpen. Dat vergt van de dorpsbouwmeester wel wat meer dan het checken van de welstandsnota. Het debat met de ontwerper wordt weer belangrijk en daarmee het vakmanschap en de overtuigingskracht van de beoordelaar. Dit alles ten behoeve van belevingswaarde en meer in het algemeen: ruimtelijke kwaliteit.

Binnen het overheidsstreven naar ruimtelijke kwaliteit houdt welstandstoezicht zich dus vooral bezig met belevingswaarde. Goede opdrachtgevers en kritische gebruikers maken zich van nature eerder druk over beide andere aspecten, de gebruiks- en toekomstwaarde. De architect die het geheel met elkaar in verband moet brengen kan zich door een dorpsbouwmeester dus zeer gesteund voelen.

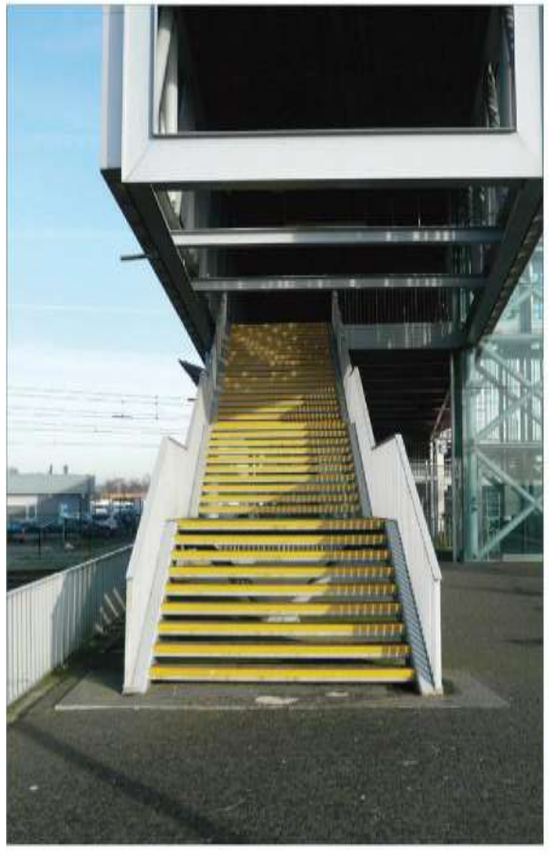

Draagwijdte Welstandstoezicht

Welstand en acceptatie

Met het welstandsregime geeft het gemeentebestuur aan, waar zij met Barneveld, de overige kernen en het buitengebied naar toe wil, wat zij de moeite van het behouden of beschermen waard vindt en op welke plekken haar burgers meer vrijheid van handelen wordt toegestaan. Deze keuze vormt de politieke component van het welstandsbeleid. De maatschappelijke kant van het welstandsbeleid is de zekerheid die burgers eraan kunnen ontlenen. Ondanks de algemene ergernis bij burgers over de welstandstoets realiseert men zich terdege dat men er ook persoonlijk belang bij kan hebben. Terwijl men zich stoort aan het commentaar op een eigen initiatief is men maar wat blij, dat de buren niet zomaar alles mogen bouwen. Het uitzicht op de omgeving en de waarde van het eigen onroerend goed worden zeer belangrijk gevonden. Veel burenruzies gaan immers over schuttingen en aan- en uitbouwen.

Architectuurbeleid

Wat kan men van welstand verwachten? Het welstandstoezicht maakt van slechte ontwerpen geen goede. Wel kan de dorpsbouwmeester de grootste missers terugwijzen tot ze min of meer acceptabel zijn geworden. Hij kan architecten soms met raad en daad terzijde staan en ze de helpende hand bieden. De keuze voor een vakbekwame architect is natuurlijk een betere oplossing voor een goed resultaat. Een hierop gericht architectuurbeleid is dan ook zeer belangrijk. Welstand is in ieder geval geen garantie voor hoge kwaliteit, het bepaalt slechts de ondergrens voor wat nog net voldoende wordt geacht. Verkeerd welstandstoezicht kan zelfs fnuikend zijn voor kwaliteit, omdat bijvoorbeeld via conservering op veilig wordt gespeeld of normatief wordt geopereerd, zonder oog voor nieuwe ontwikkelingen.

Waardering en goedkeuring

Welstandstoezicht en een goedkeuring op basis van ‘redelijke eisen van welstand’ zijn dus niet synoniem met een goed resultaat. Veel nu matig beoordeelde plannen uit het verleden hebben immers ooit wel een goedkeuring van een welstandscommissie gekregen. Dat is geen verwijt aan het welstandstoezicht maar een gevolg van zowel de beperkte invloed van de welstandstoets als van veranderingen in waardering voor stromingen in architectuur en stedenbouw.

Met hoeveel dedain wordt er tegenwoordig niet gesproken over de ‘bloemkoolwijken’ uit de jaren 70, die weer een kritische reactie waren op de massawoningbouw uit het decennium daarvoor? Dat relativeert in ieder geval het absolute belang van een esthetische beoordeling op de langere termijn. Ook omgekeerd kan na een periode van kritiek weer een moment van waardering aanbreken.

Als we architectuurhistorici mogen geloven heeft het zo’n 50 jaar nodig om ruimtelijke kwaliteit te herkennen. De goede plannen uit de jaren 70 gaan we dus weer tegemoet zien en daarna ook die uit de 80. En inmiddels weten we wat de kwaliteiten van de jaren 50 en 60 zijn.

Welstandskaart

Kaartbeeld
Een welstandskaart is een goed middel om het welstandsbeleid vorm te geven: een overzicht waar wel en waar geen welstandsbeleid van toepassing is. De keuze hiervoor wordt gemotiveerd vanuit de kwaliteiten die in de Ruimtelijke Atlas zijn genoemd. Tijdrovende gebiedsbeschrijvingen zijn niet meer nodig, het welstandsbeleid krijgt een algemene onderbouwing op structuurniveau, het raamwerk van de gemeente Barneveld, dat ook voor andere doeleinden geschikt is.
Welstand wordt op deze manier een kwestie van keuzes op hoofdlijnen als onderdeel van het ruimtelijk beleid. Met dit beleid geeft de gemeente aan op welke plekken de ruimtelijke kwaliteit een *algemeen belang* vertegenwoordigt. Op andere plekken wordt daarentegen meer ruimte gegeven aan het *particuliere belang* van bewoner en eigenaar. Bij de afweging tussen openbaar en privé wil het bestuur meer ruimte geven aan initiatieven van de inwoners van de gemeente.

Welstand en bestemmingsplan!
De welstandskaart blijft in principe beperkt tot de bestaande situatie. Grote afwijkingen van de stedenbouwkundige structuur kunnen niet door het welstandsbeleid worden gelegitimeerd, ook al zou de ruimtelijke kwaliteit hierdoor verbeteren. Hiervoor is een structuurvisie, ontwikkelingsplan, stedenbouwkundig plan of bestemmingsplan met haar juridische bescherming vereist, vaak gecombineerd met een beeldkwaliteitplan.
Een goed ruimtelijk beleid en hierop afgestemde bestemmingsplannen vormen de beste basis voor het welstandsbeleid op hoofdlijnen, omdat in het bestemmingsplan de bebouwingsvlakken, bouwenveloppen en/of bouwvolumes worden vastgelegd. Op plekken waar niet gebouwd mag worden, geldt natuurlijk ook geen welstandstoezicht.

Welstand of beeldkwaliteitplan?
Er zijn altijd situaties denkbaar waarbij de vraag kan worden gesteld of de welstandsnota voldoende basis biedt voor toetsing of dat er toch minimaal een beeldkwaliteitplan gewenst is. Wanneer het bestemmingsplan de veranderingen mogelijk maakt, is in principe de welstandsnota van toepassing, ook al is in het verleden geen beeldkwaliteitplan opgesteld. Wanneer wordt vooruitgelopen op een nieuw bestemmingsplan moet bij grotere opgaven wel een beeldkwaliteitplan worden gemaakt. De vraag is dus: wat is groot? Voor deze welstandsnota is dat allereerst: een duidelijke afwijking van de context, zoals een wijziging van ruimtelijke structuur van een locatie. Kortom, zodra het stratenpatroon verandert zou de welstandsnota voor de betreffende locatie buiten werking moeten worden gezet.
.

Supervisie en beeldkwaliteit

Supervisie

Grotere herstructureringsplannen en nieuwbouwprojecten moeten plaatsvinden binnen het kader van een stedenbouwkundig plan en beeldkwaliteitplan. Wanneer tot zulke stevige ingrepen in stad of landschap wordt besloten, moet voor een dergelijk gebied een supervisor worden aangesteld die de kwaliteit bewaakt. In plaats van één persoon kan ook een kwaliteitsteam worden ingesteld onder leiding van bijvoorbeeld de dorpsbouwmeester. In deze persoon kunnen supervisie en welstandstoets prima gecombineerd worden.

In ieder geval moet bij grote transformaties het reguliere welstandsbeleid tijdelijk buiten werking gesteld worden, omdat een duidelijk kader in de vorm van een welstandsnota hiervoor ontbreekt. Zodra de plannen gerealiseerd zijn, wordt de stadsplattegrond aangepast en kan door het gemeentebestuur vervolgens het welstandsregime worden bepaald. Vanaf dat moment heeft het beeldkwaliteitplan haar betekenis verloren, behalve wanneer hierin bijvoorbeeld ook voorstellen voor het beheer worden gedaan.

Beeldregie

De belevingswaarde waar welstandstoezicht zich mee bezighoudt, komt vooral tot uitdrukking in het ruimtelijk beeld, datgene wat van de bebouwing en de tussengelegen ruimte waarneembaar is. Wanneer de architect de producent is van het ruimtelijk beeld, ziet de dorpsbouwmeester zichzelf graag als de regisseur ervan. Daarin vertoont zijn taak grote overeenkomsten met die van stedenbouwkundige supervisoren bij grotere transformaties. Beeldregie is dan ook een goede term om de activiteiten te benoemen. Bij supervisie kan bijvoorbeeld een onderscheid worden gemaakt in drie opeenvolgende niveaus van regie:

- hoge beeldregie: langs belangrijke ontsluitingen en parkzones, in het oog springende hoeken, aan representatieve pleinen en op kantorenlocaties
- middelhoge beeldregie: langs secundaire ontsluitingen, de hoeken van gesloten bouwblokken, aan buurtpleinen en plantsoenen en op bedrijventerreinen
- lage beeldregie: langs tertiaire ontsluitingen, binnen woongebieden en in industriegebieden.

Getrapte beeldregie biedt de mogelijkheid om accenten te leggen waar deze nodig zijn en ruimte te bieden waar dat mogelijk is. Het is dus ook een middel om het ruimtelijk beleid vorm te geven: de vraag waar overheidsbemoeienis wel en waar juist minder of misschien wel helemaal niet gewenst is. Datzelfde zou kunnen gelden voor het welstandstoezicht in het algemeen en past ook in het Barneveldse streven om welstand te beperken tot waar het beslist nodig is. Beter geformuleerd: waar je welstand als onderdeel van het ruimtelijk beleid goed kunt gebruiken.

Van ontwerp naar beheer

De grote ontwikkelingsprojecten kunnen het bij een gedegen supervisie goed zonder welstandstoezicht stellen. In het ontwerptraject bestaat ook de mogelijkheid om opties te ontwikkelen voor bijvoorbeeld uit- en aanbouwen, serres, dakkapellen, dakopbouwen, carports, bergingen, tuinafscheidingen en garages. Deze kunnen op voorhand een welstandsgoedkeuring krijgen zodat hiervoor geen beleid meer nodig is. Na enkele jaren maakt de ontwikkelingsfase plaats voor de beheerfase. Dan kan welstandstoezicht een belangrijke rol spelen bij de handhaving en het behoud van eerder bereikte ruimtelijke kwaliteiten. Tenminste als de gemeente dat behoud belangrijk vindt, een vraag die zij zich regelmatig zal moeten stellen. Vanuit een andere invalshoek kan ook worden gekozen voor minder gemeentelijke bemoeienis en ruimte worden gegeven aan initiatieven van bewoners middels het welstandsvrij verklaren van nieuwe woongebieden.

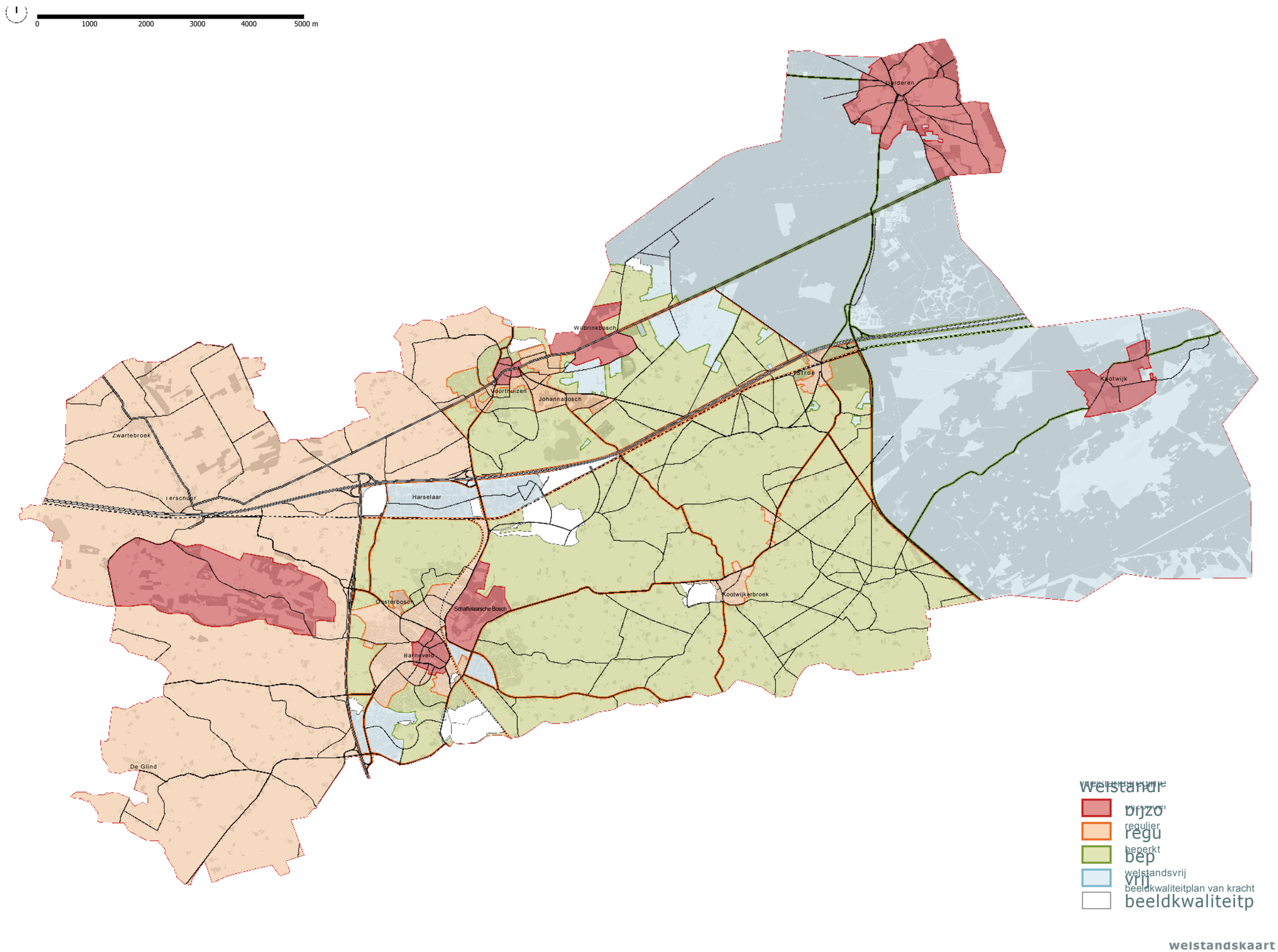

welstandskaart

Barneveldse aanpak

Van beschrijving naar kaartbeeld
Het raamwerk van de gemeente en de stedenbouwkundige typologieën van de belangrijkste nederzettingen biedt een kader voor de bepaling van welstandsgebieden en welstandsregimes. Op basis van de kaartenatlas en de hieruit afgeleide welstandskaart kan het college van B&W met de gemeenteraad vaststellen, welke welstandsregimes worden onderscheiden en voor welk gebied welk welstandsregime geldt.

Waar wel en waar geen welstandstoezicht
De keuze is gemaakt om vooral op welstand te toetsen in gebieden die deel uitmaken van het raamwerk, deze zijn immers karakteristiek voor de gemeente Barneveld. Samengevat zou het welstandsbeleid dan betrekking hebben op:

- ③ het ruimtelijk raamwerk: de lange lijnen door het landschap, zoals de provinciale en rijkswegen
- ③ de nederzettingen: de randen van de bebouwingsvlakken van dorpscentra, woonwijken en bedrijventerreinen, zoals de dorpsranden aan het open landschap
- ③ bijzondere bebouwing: de punten van of plekken rond monumenten, kunstwerken of bijzondere architectuur, zoals de kerktorens en molens maar ook bijzondere landgoederen of het nieuwe transferium.

Voor de dorpen binnen de gemeente geldt dat binnen de bebouwde kom weer dezelfde verdeling in lijnen, vlakken en punten kan worden gemaakt.

Welke welstandsregimes worden onderscheiden
Bij het welstandsbeleid wordt een onderscheid gemaakt tussen verschillende welstandsregimes. Hoeveel regimes gewenst zijn, kan zowel bestuurlijk als inhoudelijk worden beargumenteerd. In de gemeente Barneveld worden een vrij, beperkt, regulier en bijzonder welstandsregime onderscheiden. Daarbij wordt als volgt getoetst:

- ③ welstandsvrij: voor deze gebieden geldt geen beoordeling (meer) door de dorpsbouwmeester
- ③ beperkt welstandsregime: het gebouw of object in relatie tot haar omgeving, de *stedenbouwkundige* benadering
- ③ regulier welstandsregime: het gebouw in haar omgeving maar ook als zelfstandig object, de *architectonische* benadering
- ③ bijzonder welstandsregime: ook nog de details van het gebouw, de *esthetische* benadering.

Het verschil tussen de welstandsregimes waar de dorpsbouwmeester zich mee bezighoudt is dus niet een kwestie van streng, strenger, strengst maar van een beoordeling op één, twee of maximaal drie schaalniveaus: omgeving, gebouw en detail. Afhankelijk van de situatie wordt een welstandsregime gekozen dat overeenstemt met de aanwezige kwaliteiten.

Waar geldt welk welstandsregime? In het volgende overzicht wordt aangegeven voor welke plekken een beperkt, bijzonder of regulier welstandsregime wordt voorgesteld. De rest is in principe welstandsvrij. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen het landelijk gebied van de gemeente Barneveld als geheel en de afzonderlijke nederzettingen. Zo kunnen verschillen in beleid voor het buitengebied en de kernen doorklinken in het welstandsbeleid.

De vlakken, lijnen en punten keren ook weer terug in het welstandsbeleid. Zo kunnen vlakken hetzelfde regime krijgen als de ernaast gelegen lijnen, bijvoorbeeld de randen van het vlak of de routes erlangs, maar dat hoeft niet per sé. Terwijl bijvoorbeeld bedrijventerreinen welstandsvrij zijn, krijgen belangrijke randen langs de rijksweg of belangrijke routes erdoorheen wel degelijk een welstandsregime. Ook een belangrijk punt zoals een kerktoren in een woonwijk kan als herkenningspunt heel goed onder een hoger welstandsregime vallen dan de omgeving.

Gebieden in ontwikkeling binnen en buiten de bebouwde kom waarvoor een beeldkwaliteitplan geldt, vallen niet onder het welstandsbeleid, met uitzondering van bestaand stedelijk gebied. Zolang als een uitbreidings- of herstructureringsgebied nog niet voltooid is, gelden hiervoor de kwaliteitseisen of richtlijnen uit het beeldkwaliteitplan. Na afronding moet besloten worden welk welstandsregime voor dit gebied wenselijk is. Hiervoor hoeft in principe alleen de welstandskaart te worden aangepast. Daarnaast moeten de nieuwe ontwikkelingen ook regelmatig in de ruimtelijke atlas worden vastgelegd, zodat deze up-to-date blijft.

Kernen

In de kernen vinden de meeste bouwactiviteiten plaats. Naast nieuwbouw bestaan deze steeds vaker uit grotere en kleinere herstructureringsprojecten. Ook het bedrijventerrein Harselaar wordt tot de kernen gerekend, evenals de bedrijventerreinen binnen andere bebouwde kommen.

Bijzonder regime

Dit regime blijft voornamelijk beperkt tot de meest karakteristieke delen van de bebouwde kommen. Onder het bijzonder regime vallen de centra van de grotere dorpen in de gemeente: Barneveld, Voorthuizen. Het zijn de oudste delen van de dorpskern, waar zich vaak ook de belangrijkste monumenten bevinden. Vanwege haar bijzondere dorpskom en landschappelijke inpassing heeft ook Garderen dit regime gekregen. Cultuurhistorie is een belangrijke reden om voor een bijzonder regime te kiezen. Daarom hebben ook het Schaffelaarsche Bosch, het Wilbrinkbosch, het gehele dorp Kootwijk dit regime gekregen.

Regulier regime

Onder het reguliere regime vallen enkele minder opvallende centra zoals die van Kootwijkerbroek en Stroe, de complete dorpen De Glind, Terschuur en Zwartebroek en de oudere woonwijken rond de dorpskernen van Barneveld en Voorthuizen. Ook enkele parkgebieden zoals het Oosterbosch in Barneveld en het Johannabosch in Voorthuizen vallen onder het regulier regime.

Beperkt regime

Hieronder vallen de recente woonwijken en de recente bedrijventerreinen binnen de bebouwde kom. Deze gebieden zijn vaak met behulp van een beeldkwaliteitplan gerealiseerd en volgens duidelijke spelregels tot stand gekomen. Wanneer na de ontwerpfase de beheerfase intreedt, kan een grotere mate van ontwerpvrijheid worden ingevoerd.

Welstandsvrij

Nu al zijn grote delen van de bedrijventerreinen Harselaar en De Valk in Barneveld welstandsvrij. Ook de toekomstige uitbreidingen van Harselaar aan de west- en oostkant worden na voltooiing in principe welstandsvrij, nadat ze op basis van een beeldkwaliteitplan zijn ontwikkeld en gerealiseerd.

Buitengebied

Het buitengebied kent haar eigen, agrarische, recreatieve en natuurlijke ontwikkelingen. De meeste ruimtelijke mogelijkheden worden geboden in het agrarische bedrijvenlandschap, waar sprake is van herstructurering en schaalvergroting gericht op versterking van de landbouw. In de overgangszone landschap, landbouw en recreatie krijgen de vakantieparken ruimte voor kwaliteitsversterking en innovatie. In de stedelijke ontwikkelingszone maakt het buitengebied geleidelijk plaats voor niet-agrarische functies.

Bijzonder regime

Dit regime blijft beperkt tot de meest karakteristieke delen van het buitengebied, het es- en brinkdorpenlandschap rond de kernen Garderen en Kootwijk en de relicten van het kampenlandschap westelijk van Barneveld en Voorthuizen. In deze gebieden vormt ook de erfbebouwing immers een kenmerkend onderdeel van het landschap.

Regulier regime

Onder het regulier regime valt een voor de gemeente Barneveld relatief bijzonder landschap, het open het slagenlandschap rond Zwartebroek en Terschuur. Dit landschapstype komt ook voor in de aangrenzende gemeente Nijkerk, met name rond de kern Nijkerkerveen. Ook het hierop aansluitende open agrarische beekdalenlandschap westelijk van Barneveld valt onder dit regime.

Beperkt regime

Hieronder valt allereerst het agrarisch bedrijvenlandschap zodat de voorgestane groei van bedrijven ook ruimtelijk gezien gerealiseerd kan worden op basis van een beperkte beeldregie. Ook de stedelijke ontwikkelingszone valt onder dit regime, omdat de hier te realiseren projecten via beeldkwaliteitplannen tot stand zullen worden gebracht.

Welstandsvrij

Het Veluws natuurgebied is weliswaar van een hoge kwaliteit maar de beslotenheid van het landschap en de beperkte bouwmogelijkheden maken hier toch een vrij welstandsregime mogelijk. Enkele bijzondere, min of meer afgesloten gebieden zoals recreatieterreinen en vakantieparken zijn nu al welstandsvrij en blijven dat ook. Andere enclaves zoals de twee grote militaire terreinen, de Generaal Majoor Kootkazerne en de Majoor Mulderkazerne waren deels al welstandsvrij en worden dat nu helemaal. Voor alle welstandsvrije gebieden geldt overigens dat belangrijke routes en randen wel een welstandsregime krijgen.

Routes

Wanneer routes in ruimtelijk opzicht belangrijker zijn dan het gebied waar ze doorheen lopen, kunnen deze wegen een hoger welstandsregime krijgen. In open en half open landschappen is dat eerder nodig dan in besloten landschappen, waar het zicht door de dichtere beplanting in de regel beperkt is. Door wegen een eigen welstandsregime te geven wordt bewust rekening gehouden met de waarneming van bouwwerken vanaf de verschillende wegtypen in hun omgeving. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen wegen door de bebouwde kom en in het buitengebied. Omdat er geen bijzonder welstandsregime langs wegen in de gemeente voorkomen, blijft dit regime hier buiten beschouwing. De beide andere welstandsregimes worden gebruikt om een onderscheid te kunnen maken in de breedte van de betreffende zones:

- regulier welstandsregime buiten bebouwde kom: 200 meter
- regulier welstandsregime binnen bebouwde kom: 100 meter
- beperkt welstandsregime buiten bebouwde kom: 100 meter
- beperkt welstandsregime binnen bebouwde kom: 50 meter.

Het gaat bij de gehanteerde maten in principe om de eerste tranche bebouwing vanaf de wegzijde. Afhankelijk van de mate van geslotenheid van deze bebouwing kunnen ook volgende tranches worden meegenomen, mits deze binnen de afgesproken zones liggen. Bij de beoordeling hiervan gaat het om de zichtbaarheid vanaf de weg. Vanuit deze benadering worden op de digitale welstandskaart de zones vertaald naar concrete kavel- en/of eigendomsgrenzen. De digitale kaart is dan ook maatgevend, de analoge kaarten geven slechts een globale indruk van de zones.

Toetsingscriteria

Welstandsregimes

In deze welstandsnota worden naast welstandsvrije gebieden drie soorten welstandsregimes onderscheiden: beperkt, regulier en bijzonder. Ze vormen een oplopende reeks, waarbij de bouwaanvraag op steeds meer schaalniveaus wordt beoordeeld. Bij elk schaalniveau horen toetsingscriteria, waar in de praktijk overigens verschillend mee kan worden omgegaan:

- criteria die enige vrijheid bieden voor ontwerpers en beoordelaars
- criteria die precies omschrijven wat op welke plaats mogelijk is
- criteria die aangeven op welke ontwerpaspecten wordt beoordeeld.

In deze welstandsnota wordt uitgegaan van criteria die aangeven waarop een ontwerp wordt beoordeeld, zonder dat wordt aangegeven hoe het er precies uit moet zien. Aan de ene kant wil de gemeente ruimte bieden aan de architect om een eigen interpretatie van de opgave te ontwikkelen. Aan de andere kan moet ook een dorpsbouwmeester worden aangesproken op zijn deskundigheid en niet alleen als controleur van de welstandsnota fungeren. Een dorpsbouwmeester kan pas floreren wanneer zij het *particuliere* belang van het ingediende ontwerp kan koppelen aan haar bijdrage aan het *algemene* belang van de openbare ruimte, of dat nu een dorp of landschap is. Voor zowel ontwerper als beoordelaar vormt vakmanschap de gemeenschappelijke factor, noodzakelijk voor de uitwisseling van ideeën over en weer.

Bij de beschreven welstandsregimes wordt in principe aangesloten bij al aanwezige kwaliteiten, andere zijn immers (nog) niet voorhanden. Dat betekent niet dat nieuwe ontwerpen uit principe moeten terugvallen op het idioom van de bestaande bebouwing, integendeel. Een nieuw gebouw mag en zal zich onderscheiden van aanwezige bebouwing, al was het maar omdat de gevel nog niet vervuild is. De vraag of een ontwerp is gebaseerd op overeenkomsten of juist verschillen met aanwezige architectuur is een zaak van architect en opdrachtgever, tenzij daar in het architectuurbeleid van de gemeente of in een beeldkwaliteitplan dwingende uitspraken over worden gedaan. De dorpsbouwmeester mag in ieder geval niet fungeren als vertegenwoordiger van een bepaalde architectuurstroming.

Beperkt welstandsregime

Bij een beperkt welstandsregime wordt het gebouw of object alleen in relatie tot haar omgeving getoetst, de stedenbouwkundige benadering.

Op dit niveau doet het bestemmingsplan in de regel uitspraken over oppervlakte en hoogte van de bebouwing, zonder in te gaan op de ruimtelijke vormgeving. Zo wordt de keuze tussen kappen of platte daken meestal vrijgehouden en is de rooilijn vaak een bebouwingslijn waar niet overheen mag worden gebouwd maar wel erachter. Dat betekent dat de precieze plaatsing van een gebouw op het erf en de eventuele nokrichting nog niet vastliggen.

welstandsvrij

beperkt regime

Een *beperkt welstandsregime* beperkt zich tot de volgende aspecten:

- het aansluiten bij de ruimtelijke structuur van de omgeving: open, half open of gesloten verkaveling
- het reageren op de bebouwing aan laan, straat of plein of in bouwblok: vrijstaand, twee aaneen gebouwd, in rijen, grondgebonden of gestapeld
- het handhaven of versterken van de specifieke kenmerken van het gebied: stedelijk, suburbaan, dorpsachtig of landelijk
- de vormgeving van de overgang tussen openbaar en privé gebied: haag, hek of muur.

Regulier welstandsregime

Bij een regulier welstandsregime wordt het gebouw niet alleen in haar omgeving maar ook als zelfstandig object getoetst, de architectonische benadering. Op dit niveau doet ook een beeldkwaliteitplan uitspraken over de uitstraling en verschijningsvorm van de bebouwing, zonder de architectuur geheel vast te leggen. Een *regulier welstandsregime* neemt ook de volgende aspecten mee:

- de geleding van het bouwvolume: verschillende bouwhoogten, accenten zoals torens of grote openingen
- de vormgeving van de gevel: verticale, horizontale, neutrale of onregelmatige geleding
- de keuze van de dakvorm: plat, hellend vlak of kap, zoals lessenaars-, zadel-, schilddak of mansardekap
- het gebruik van compositorische middelen: erkers, luifels, balkons, loggia's
- het gebruik van decoratieve middelen: (uitkragende) daklijsten, raamlijsten, gevelbanden.

Bijzonder welstandsregime

Bij een bijzonder welstandsregime wordt het gebouw niet alleen als zelfstandig object maar ook in haar details getoetst, de esthetische benadering. Op dit niveau doet soms ook een beeldkwaliteitplan uitspraken en kan ook een supervisor werkzaam zijn.

Een *bijzonder welstandsregime* sluit af met de volgende aspecten:

- de keuze tussen continuerend of contrasterend materiaalgebruik: baksteen, beton, hout, metaal of kunststof in delen of platen
- de toepassing van kleuren: natuurlijke materiaaltinten of kleur als toegevoegd compositiemiddel
- de raamindeling: niet onderverdeelde vlakken, opbouw door stijlen en regels, verdeling in richels en roeden
- de detaillering: dakrand en dakgoot, hemelwaterafvoeren en opvangbakken, ramen en kozijnen, hekwerken en bijzondere elementen
- de toepassing van ornamenten: sluitstenen, hoekstenen, tegeltableaus, kunstwerken aan de gevel etc.

Beleidsregels welstandsvrij bouwen

Welstandsvrije bouwwerken

Bouwen zonder welstandstoets geldt uiteraard voor de vergunningvrije bouwwerken en voor welstandsvrije gebieden maar ook voor bepaalde categorieën bouwwerken in gebieden met een beperkt of regulier welstandsregime. De volgende bouwwerken zijn welstandsvrij indien ze voldoen aan de in dit hoofdstuk gestelde criteria en geen monumentenstatus hebben:

- aan- en uitbouwen;
- bijgebouwen;
- erfafscheidingen;
- dakkapellen;
- agrarische bedrijfsbebouwing en kleine woningen.

In onderstaande paragrafen worden de criteria genoemd voor bovenstaande bouwwerken. Alleen als aan deze criteria wordt voldaan is het bouwwerk welstandsvrij. In gebieden met een bijzonder welstandsregime geldt voor deze bouwwerken echter wel altijd een welstandstoets.

Kernen

- Het bouwen van aanbouwen/uitbouwen op zij- en achtererven is welstandsvrij, met dien verstande dat:
  - 1 m afstand tot de weg[1] en/of het openbaar groen[2] in acht moet worden genomen;
  - 1 m afstand tot het voorerf in acht wordt genomen;
  - de hoogte niet meer bedraagt dan de hoogte van de vloer van de eerste verdieping plus 25 cm met een maximum van 4 m.

1 Weg: alle openbare voor verkeer openstaande wegen of paden. Het gaat dus niet om achterpaden.

2 Groen: gaat om in bestemmingsplan als zodanig bestemde gronden

- Het bouwen van bijgebouwen op zij- en achtererven is welstandvrij, met dien verstande dat:
  - 1 m afstand tot de weg[1] en/of het openbaar groen[2] in acht moet worden genomen;
  - 1 m afstand tot het voorerf in acht wordt genomen;
  - de goothoogte niet meer bedraagt dan 3 m en de nokhoogte lager dan 6 m is.

- Het plaatsen van een erfafscheiding (tuinmuren en schuttingen) op zij- en achtererven is welstandsvrij, indien:
  - de hoogte niet meer bedraagt dan 2 m.

- Het bouwen van een dakkapel op het hoofdgebouw (woning) is welstandsvrij als:
  - wordt gebouwd op het achterdakvlak;
  - wordt gebouwd op het voordakvlak of zij-dakvlak.

- Het plaatsen van dakramen in het hoofdgebouw aan de voor-/zij-/achterkant is welstandsvrij.

- Het wijzigen van de bestaande gevelopeningen in het hoofdgebouw (kozijn-/gevelwijzigingen) aan de voor-/zij-/achterkant, n.l. een andere indeling en/of materialisering is welstandsvrij.

- Het bouwen van carports / overkappingen (voor-/zij-/achterkant)

is welstandsvrij als: ⑦ de hoogte niet meer bedraagt dan 3 m; ⑦ deze niet voorbij de voorgevelrooilijn uitko-
men.

Buitengebied

③ Het bouwen van Agrarische bedrijfsbebouwing (niet zijnde de bedrijfswoning(en) met de daarbij behorende bijgebouwen) is welstandsvrij als:

⑦ deze kleiner is dan 200 m^2 en/ of 1.000 m^3

⑦ indien groter, de nokrichting haaks op de weg of hetzelfde is als de bestaande bebouwing (dus geen plat dak) en indien de kopgevels in metselwerk worden uitgevoerd of wanneer dezelfde materialen en kleuren als de aanwezige bebouwing worden toegepast.

③ Het bouwen van een recreatiewoning is welstandsvrij als:

③ deze niet op een recreatieterrein is gelegen;

③ deze niet zichtbaar is vanaf de weg.

③ Het bouwen van een WK-1 woning (zgn. 'kleine woning') is welstandsvrij als:

⑦ deze niet vóór een hoofdgebouw wordt gesitueerd.

Colofon

maart 2012
Kenmerk versie 3
Projectnummer 2703

Ontwerp Johan Galjaard
Karlijn Verwers

met medewerking van Projectgroep Welstand gemeente Barneveld

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder vooraf schriftelijke toestemming van SVP Architectuur en Stedenbouw

SVP Architectuur en Stedenbouw
't Zand 17
Postbus 465
3800 AL Amersfoort
telefoon: 033 470 11 88
internet: www.svp-svp.nl